

บทที่ 2

แนวคิดและสภาพปัญหาของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศไทยประสบปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของนิติบุคคล ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลที่เป็นเอกชนหรือนิติบุคคลที่เป็นของรัฐที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยการปล่อยสารพิษอันตรายสู่อากาศ การลักลอบทิ้งขยะพิษของสถานประกอบการ โรงงานถ่านหินที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก หรือความเสียหายที่เกิดจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ เช่น

โรงไฟฟ้านิวเคลียร์เชอโนบีล เกิดระเบิดขึ้นเป็นเหตุให้มีคนตาย เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ 26 เมษายน 2529 ทางตะวันออกของสหภาพโซเวียต (ประเทศยูเครนในปัจจุบัน) เหตุระเบิดเนื่องจากเจ้าหน้าที่เดินเครื่องของโรงงานฝ่าฝืนระเบียบการเดินเครื่อง จงใจปลดระบบควบคุมอัตโนมัติ และระบบความปลอดภัยบางส่วนออก เป็นเหตุให้แกนปฏิกรณ์นิวเคลียร์ขาดน้ำหล่อเย็น จึงเกิดการระเบิดของไอน้ำที่รุนแรงดันทะลุหม้อปฏิกรณ์และอาคารปฏิกรณ์นิวเคลียร์ทำให้สารกัมมันตภาพรังสีแพร่กระจายในวงกว้าง มีผู้เสียชีวิตทันที 31 คน บาดเจ็บ 203 คน และหลายแสนคนต้องอพยพออกจากพื้นที่แห่งนั้นในทันทีหลังเกิดเหตุการณ์¹ ต่อมาในปีพ.ศ.2539 เมื่ออุบัติเหตุผ่านไป 10 ปี องค์การอนามัยโลกได้สรุปผลการดำเนินการศึกษามลกระทบที่เกิดขึ้น พบว่ามีอัตราการเกิดโรคมะเร็งต่อมไทรอยด์ในเด็กเพิ่มขึ้นโดยมีผู้เสียชีวิตแล้ว 3 คน ซึ่งคาดว่าเป็นผลมาจากการได้รับไอโอดีนรังสีเข้าสู่ร่างกาย อย่างไรก็ตาม โรคมะเร็งชนิดนี้สามารถรักษาให้หายได้หากอาการยังไม่ลุกลาม แต่ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณที่มีผลกระทบทางรังสีมีอาการทางประสาทเพิ่มขึ้น เนื่องจากความหวาดกลัวอันตราย² ทั้งนี้ สถิติในรอบ 40 ปีที่ผ่านมาพบว่าเกิดอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบเครื่องปฏิกรณ์ประมาณจำนวน 9 ครั้ง³

¹ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ วันที่ 29 ตุลาคม 2550 สืบค้นจาก

http://www.bangkokbiznews.com/2007/10/29/WW19_1910_news.php?newsid=196932

² ศูนย์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, “อุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์,” สืบค้นจาก <http://www.nppdo.go.th/node/148>

³ เพิ่งอ้าง.

กรณี บริษัท กมลสุโกศลอิเล็กทรอนิกส์ จำกัด ได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงในการเก็บเครื่องฉายรังสีโคบอลต์ - 60 ให้ถูกต้องปลอดภัยตามที่กฎหมายกำหนด จนกระทั่งแท่งตะกั่วดังกล่าวซึ่งมีสารกัมมันตภาพรังสีรั่วไหลออกมาและเกิดอาการเจ็บป่วยขึ้นส่งผลเบื้องต้นต่อสุขภาพร่างกายของบุคคลที่ทำงานและที่พักอาศัยอยู่ในร้านรับซื้อของเก่าและบริเวณใกล้เคียง ทำให้มีผู้ได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต ร่างกาย และสุขภาพอนามัย โดยศาลได้พิพากษาว่าบริษัท ละเลยการปฏิบัติหน้าที่เพื่อควบคุมดูแลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พลังงานปรมาณู การเก็บรักษาวัสดุกัมมันตรังสี และการจัดการกากกัมมันตรังสีให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้ใช้และประชาชน เป็นเหตุให้มีการนำเครื่องฉายรังสีไปเก็บไว้ในที่ไม่ได้รับอนุญาตจนกระทั่งมีคนร้ายลักไป การที่กัมมันตภาพรังสีแพร่กระจายเป็นผลโดยตรงจากการละเลยไม่ปฏิบัติหน้าที่ของบริษัท⁴

ทั้งนี้ พฤติกรรมการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมของนิติบุคคลในอดีตอาจไม่มีการตอบโต้จากสังคมเท่าใดนัก เนื่องจากเหตุผลทางนโยบายเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งพัฒนาให้ประเทศเป็นประเทศอุตสาหกรรมจึงละเลยเรื่องสิ่งแวดล้อม ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจ ยิ่งไปกว่านั้นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก หรือที่รู้จักกันว่า “สภาวะโลกร้อน” (Global Warming) เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนทำให้สังคมทั้งในประเทศและนานาประเทศต่างตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ผู้ทำลายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจึงเริ่มถูกประณามในการกระทำนั้นๆ ว่าเป็นความผิดทางอาญา เนื่องจากการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความเสียหายให้กับสังคมและประเทศชาติส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยของรัฐตามแนวคิดที่ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสมบัติของมวลมนุษยชาติ การทำลายสิ่งแวดล้อมถือเป็นอาชญากรรมสิ่งแวดล้อม (environmental crime)⁵ ในต่างประเทศถือว่าการกระทำผิดดังกล่าวสมควรจะได้รับโทษทางอาญาและโดยส่วนใหญ่ผู้กระทำความผิดจะเป็นนิติบุคคลที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง

⁴ คดีหมายเลขแดงที่ 1269/2547 ของศาลแพ่ง อ้างใน สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานชั้นกลาง : แนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจจากผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนกระบวนการยุติธรรม, น.4-10. สืบค้นจาก <http://www.coj.go.th/rabi/userfiles/file/Lesson4.pdf>

⁵ Yingyi Situ and David Emmons, Environmental Crime the Criminal Justice System's Role in Protecting the Environment, (California: Sage Publication, 2000), p.50.

ในบทนี้ผู้เขียนจึงได้ศึกษาถึงแนวคิดในการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเป็นความผิดอาญา ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลว่านิติบุคคลมีความรับผิดได้หรือไม่อย่างไร สาเหตุของปัญหา สภาพปัญหาที่นิติบุคคลต่างๆได้ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมของนิติบุคคลที่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในหลายรูปแบบ ทั้งมลพิษของเสียอันตราย บรรจุภัณฑ์ และการทิ้งของเสียจากเรือ เป็นต้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเป็นความผิดทางอาญา

การกระทำที่ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมได้รับความเสียหาย รวมทั้งการก่อให้เกิดมลพิษซึ่งสังคมยอมรับว่าเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม แม้ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างเช่นประเทศสหรัฐอเมริกา⁶หรือกลุ่มประเทศสหภาพยุโรปก็ต่างประสบปัญหามลพิษ ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทั้งนี้ ในอดีตประเทศต่างๆมีแนวความคิดว่า การทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติไม่ใช่การกระทำที่ร้ายแรงเพราะเชื่อว่ามีได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมหรือมีมลพิษเข้าชั้นวิกฤติ ผู้ปล่อยน้ำเสียจึงไม่คิดว่าการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

ต่อมาแนวคิดและปฏิกิริยาของสังคมที่มีต่อการกระทำความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมองว่าปัญหาอันเป็นความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถือเป็นความผิดโดยเจตนาชั่วร้าย(mens rea)ในตัวเอง เป็นเรื่องที่สังคมควรประณามและลงโทษซึ่งมิใช่ความผิดตอนนโยบายรัฐและกฎหมายถือว่าเป็นความผิด (mala prohibita) ถือว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นอาชญากรรมอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต สุขภาพ ทรัพย์สินรวมทั้งระบบนิเวศอันเนื่องมาจากการก่อให้เกิดมลพิษโดยปราศจากอำนาจที่ได้รับตามกฎหมาย⁷ ผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อม กระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศ และทำให้สังคมได้รับความเสียหาย จึงต้องกำหนดให้การก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมเป็นความผิดทางอาญา

⁶ หนังสือพิมพ์ นิวยอร์ก ไทม์ โดยผู้ชำนาญของรัฐบาลได้ประมาณการว่านิติบุคคลซึ่งมีหุ้นส่วนขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 1000 ราย กระทำการละเมิดต่อกฎหมาย จนกระทั่งก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจถึง 1000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

⁷ เอกชัย ฤทธิภักดี “อาชญากรรมสิ่งแวดล้อมศึกษากรณีโรงงานอุตสาหกรรม,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น.63.

ส่วนแนวคิดที่ว่า การทำลายสิ่งแวดล้อมเป็นความผิดทางอาญานั้นเริ่มในกลุ่มประเทศประชาคมยุโรป (Council of Europe) โดยคณะกรรมการป้องกันอาชญากรรมและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (U.N. Commission on Crime Prevention and Criminal Justice) ได้บรรจุเรื่อง การนำมาตรการทางอาญามาใช้ในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ามาศึกษาทั้งในการประชุมภายในกรรมการและการประชุมระดับโลก (U.N. Crime Congress) ณ ประเทศตูนิเซียและต่อมาในอนุสัญญา Convention on the Protection of Environment through Criminal Law ได้กล่าวไว้ว่าการทำลายสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบรุนแรงเป็นความผิดทางอาญาและต้องได้รับโทษ⁸

อย่างไรก็ดี การกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงฝ่าฝืนมาตรการที่มุ่งคุ้มครองและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและคุ้มครองความปลอดภัยสาธารณะซึ่งผู้กระทำความผิดอาจมิได้มีจิตใจชั่วร้าย การบังคับโทษจึงมุ่งโทษปรับเป็นโทษหลัก⁹ และการกำหนดโทษทางอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการป้องปรามไม่ให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดซ้ำอีกจึงมีอัตราโทษปรับสูง¹⁰

2. แนวคิดในการลงโทษทางอาญาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime)

การดำเนินคดีอาญาในสหภาพยุโรปซึ่งมีการบังคับใช้กฎหมายมากกว่า 30 ปีนั้น ได้มีการเสนอต่ออนุสัญญาสมัชชาคณะรัฐมนตรีว่าด้วยบทลงโทษต่อการกระทำผิดกฎหมายสิ่งแวดล้อมในการประชุมครั้งที่ 7 และครั้งที่ 17 พ.ศ. 2515 ณ เมืองบรัสเซล และในปี พ.ศ. 2533 ณ เมืองอิสตันบลู โดยได้เสนอว่า เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายระหว่างประเทศแต่ละฝ่ายรับรองว่าจะใช้และนำมาตรการที่เหมาะสมและจำเป็นไปใช้เพื่อออกกฎหมายที่มีบทลงโทษทางอาญา

⁸ Explanatory Report : Convention on the Protection of environment through Criminal Law ,Strasbourg,1998. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52001PC0139:EN:NOT>

⁹ กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม(ปัจจุบันสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม), รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาเพื่อประมวลกฎหมายที่กำหนดความผิดอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาและทางปกครองในคดีสิ่งแวดล้อม ภาค 1 ประมวลความผิดทางอาญาในกฎหมายสิ่งแวดล้อม, (2545), น.1.

¹⁰ เพิ่งอ้าง.

ในกรณีที่มีกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง โดยถือว่าเป็นอาชญากรรมในตัวเองประเภทหนึ่ง บทลงโทษดังกล่าวนั้นย่อมรวมถึง การจำคุก และโทษตามวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับกรณี กระทำผิดต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง และอาจหมายรวมถึงการทำให้สิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่สภาพ เดิม นอกจากนี้ตามอนุสัญญาในมาตรา 7 ยังได้มีข้อกำหนดเรื่องมาตรการริบทรัพย์สินว่าแต่ละ ฝ่ายรับรองว่าจะใช้มาตรการที่เหมาะสมตามความจำเป็นเพื่อให้มีบทลงโทษทางอาญาและทาง ปกครองหรือให้มีมาตรการต่อบุคคลที่อยู่ในฐานะเป็นตัวแทนในการกระทำความผิดกฎหมายซึ่งได้ กระทำผิดโดยนิติบุคคล สมาชิกหรือผู้แทน ¹¹

ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 กรรมการของสหภาพยุโรปได้มีข้อเสนอลงโทษต่อผู้กระทำความ ผิดอาญาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ประชาคมยอมรับ เพื่อปกป้องคุ้มครอง สิ่งแวดล้อมและสุขภาพอนามัยของมนุษย์ โดยให้มีการใช้มาตรการลงโทษผู้กระทำความผิดและรับโทษ ทางอาญากรณีกระทำความผิดร้ายแรง ¹²ซึ่งกฎหมายจะบัญญัติบทลงโทษต่อการกระทำต่างๆที่ถือว่าเป็น การทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง เช่น การขนส่ง การส่งออกและนำเข้าของเสียอันตราย การค้าสัตว์ใกล้สูญพันธุ์ ผิดกฎหมาย การตัดไม้ทำลายป่า ¹³ซึ่งส่วนใหญ่จะระบุไว้ในข้อเสนอที่ได้ ยอมรับโดยฉันทามติในปี พ.ศ. 2546

ต่อมาในสหภาพยุโรปได้มีนำแนวคิดการลงโทษทางอาญาด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ อย่าง เป็นรูปธรรมมากขึ้นโดยจัดทำ Directive ซึ่งใน Directive ได้เสนอให้มีการบัญญัติความผิดอาญา ของประเทศสมาชิกเพื่อใช้เป็นแนวทางในการลงโทษผู้กระทำความผิดในการกระทำความผิดต่อ สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นการกระทำความผิดโดยเจตนาและประมาท และเนื่องจากประเทศสมาชิกล้วน บัญญัติห้ามมิให้กระทำความผิดอยู่แล้ว ดังนั้น ประเทศสมาชิกเพียงนำDirectiveไปปรับใช้เพิ่มเติมใน ส่วนของบทลงโทษทางอาญาที่มีการบังคับใช้อยู่เท่านั้น นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการทำลาย สิ่งแวดล้อมหรือการคิดที่จะกระทำความผิดก็ถือว่าเป็นการกระทำความผิดเช่นกัน ¹⁴

¹¹ <http://conventions.coe.int/Treaties/Html/172.htm>

¹² <http://ec.europa.eu/environment/crime/index/htm> อ้างใน ประยุทธ์ ไชยพิน

“บทบาทศาลฎีกาต่อการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยทรัพยากรป่าไม้,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551), น.16.

¹³ เพิ่งอ้าง, น.17.

¹⁴ เพิ่งอ้าง.

Directive ของสหภาพยุโรปได้กำหนดให้ประเทศสมาชิกจะต้องรับประกันว่าบุคคลจะต้องรับผิดชอบการกระทำความผิดของตนซึ่งอาจเป็นความผิดตามกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นด้วย และประเทศสมาชิกจะต้องรับประกันว่ากฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อมจะต้องมีประสิทธิภาพและบทลงโทษควรมีสัดส่วนที่เหมาะสมกับการกระทำความผิด และต้องกำหนดอัตราโทษอย่างสูงสุดไว้สำหรับกรณีที่เป็นการกระทำความผิดอย่างร้ายแรง อย่างไรก็ตาม Directive ดังกล่าว เป็นเพียงการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อมโดยการใช้กฎหมายอาญาแต่ประเทศสมาชิกยังคงมีอิสระในการคงไว้หรือนำมาตรการที่เข้มงวดขึ้นมาใช้ได้ ทั้งDirectiveดังกล่าวมิได้กำหนดวิธีพิจารณาความเอาไว้โดยเฉพาะ¹⁵

Directive ของสหภาพยุโรปนี้ถูกกำหนดร่วมกันเพื่อให้ประเทศสมาชิกได้ใช้เป็นแนวทางในการนำไปปรับใช้กับกฎหมายอาญาของแต่ละประเทศเพื่อให้มีการบังคับใช้เป็นไปในทิศทางเดียวกันระหว่างในกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป เช่น การร่วมกันกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าความผิดอาญาสิ่งแวดล้อม (Environmental Crime) มีความหมายเพียงใด และหากมีการกระทำความผิดอาญาสิ่งแวดล้อม ผู้กระทำความผิดจะได้รับบทลงโทษทำนองเดียวกัน แม้ว่าจะอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายของแต่ละประเทศ และผู้กระทำความผิดจะไม่ได้รับประโยชน์จากกฎหมายของประเทศหนึ่งในขณะที่เป็นความผิดตามกฎหมายของอีกประเทศหนึ่งด้วย นอกจากนี้ข้อเสนอดังกล่าวยังทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกทั้งหลายในกรณีคดีข้ามประเทศอีกด้วย

16

3. แนวคิดเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล

แนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลที่น่าสนใจมีในหลายประเทศแตกต่างกันออกไป แต่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนขอเสนอแนวคิดของประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้มีการพัฒนาเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลอย่างต่อเนื่องและได้วางระบบเรื่องความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคลไว้ชัดเจนตลอดจนเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ดังนี้

¹⁵ เพิ่งอ้าง.

¹⁶ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/166&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en%20>

3.1 หลักการสำคัญเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล¹⁷

หลักกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสได้กล่าวถึงหลักการเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. หลักว่าด้วยความรับผิดเฉพาะกรณี กล่าวคือ นิติบุคคลจะรับผิดเฉพาะกรณีที่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดความรับผิดของนิติบุคคลในเรื่องนั้นไว้ซึ่งปัจจุบันกฎหมายได้กำหนดกรณีที่นิติบุคคลต้องรับโทษสำหรับการกระทำความผิดไว้มากมาย ทั้งในประมวลกฎหมายอาญาและในกฎหมายเฉพาะฉบับต่างๆ

2. หลักว่าด้วยความเกี่ยวพันระหว่างการกระทำความผิดและตัวนิติบุคคล กล่าวคือ นิติบุคคลจะรับผิดก็ต่อเมื่อเงื่อนไขทั้งสองประการตามมาตรา 121-2¹⁸ ครบสมบูรณ์ กล่าวคือ

2.1 ความผิดนั้นกระทำขึ้นโดยนิติบุคคลนั้นเองหรือโดยตัวแทนของนิติบุคคล ซึ่งหมายถึง บุคคลหรือคณะบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจบริหารจัดการหรือสอดส่องดูแลการดำเนินงานของนิติบุคคล รวมทั้งตัวแทนที่ได้รับมอบฉันทะหรือได้รับมอบอำนาจ และ

2.2 ความผิดนั้นกระทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งนิติบุคคลเพื่อให้การดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นเป็นไปอย่าง

¹⁷ T.G.I., Strasbourg, 7eme ch. corr., 9 février 1996. Quoted in DALMASSO (Th.), Responsabilité pénale des personnes morales, Édition EFE, 1996, p. 60 : ผู้บริหารที่เจตนาจ้างแรงงานเถื่อนเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตนต้องรับผิด แต่บริษัทพึงรับผิดเช่นกันเมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าบริษัทได้รับผลประโยชน์ได้จากนโยบายการจ้างแรงงานเถื่อนของผู้บริหาร อ้างในสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “บันทึกระบบความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลตามกฎหมายฝรั่งเศส,” น.2. (มีนาคม 2546). สืบค้นจาก http://www.lawreform.go.th/lawreform/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=12&title=บทความวิชาการ

¹⁸ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 121-2 บัญญัติเป็นหลักทั่วไปให้นิติบุคคลต้องมีความรับผิดทางอาญาด้วย ยกเว้นรัฐ ซึ่งเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน โดยนิติบุคคลจะต้องรับผิดต่อเมื่อได้มีกฎหมายหรือข้อบังคับกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดในความผิดฐานนั้น หากการกระทำความผิดนั้นได้กระทำโดยองค์กรหรือผู้แทนของนิติบุคคลซึ่งได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น

ราบรื่นด้วย แม้ว่าจะไม่ได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่นิติบุคคลเลยก็ตาม นอกจากนี้นิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในกรณีที่เป็นการละเมิดที่เกิดจากการละเว้นไม่กระทำการด้วย ในกรณีที่นิติบุคคลไม่ต้องรับผิดชอบ ได้แก่ กรณีที่ผู้บริหารกระทำความผิดนั้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม หากในกรณีที่ผู้บริหารกระทำความผิดเพื่อประโยชน์ส่วนตัว แต่บริษัทได้รับผลประโยชน์ทางอ้อมจากการกระทำความผิดนั้นด้วยถือว่าบริษัทย่อมต้องรับผิดชอบด้วยเช่นกัน¹⁹

3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล

ในอดีตการที่นิติบุคคลจะมีความรับผิดทางอาญาได้หรือไม่นั้นมีการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นกรณีการกระทำความผิดของนิติบุคคลจะกระทำได้หรือไม่เมื่อไม่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี หรืออย่างไรจึงถือว่าเป็นการกระทำโดยเจตนา ดังที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาเมื่อได้กระทำความผิดโดยเจตนา เว้นแต่จะได้กระทำความผิดโดยประมาท ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดเมื่อได้กระทำความผิดโดยประมาท หรือกรณีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยแจ้งชัดให้ต้องรับผิดแม้ได้กระทำความผิดโดยไม่มีเจตนา” ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดไว้สำหรับบุคคลธรรมดาเท่านั้น มิได้มีความมุ่งหมายถึงนิติบุคคลแต่อย่างใด²⁰ อีกทั้งการกระทำความผิดของนิติบุคคลถือว่าเป็นองค์ประกอบความผิดหรือไม่นั้น เป็นปัญหาอย่างมากจึงทำให้เกิดข้ออภิปรายในเรื่องดังกล่าว ซึ่งมีความเห็นออกเป็นสองฝ่าย ดังนี้

1. ฝ่ายที่มีความเห็นว่านิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญาได้²¹ ตามทฤษฎี Realistic Theory เห็นว่านิติบุคคลเป็นสภาวะความเป็นจริงที่ยอมรับกันในสังคม มิใช่เรื่องที่สมมติ มีตัวตน

¹⁹ Lucia Zedner, “Victim”, in Mike Maguire Rod Morgan and Robert Reiner, (eds.) The Oxford Handbook of Criminology, third edition, (Oxford : Oxford University Press, 2002), pp. 419-421. อ้างใน ณรงค์ ใจหาญ, “ความผิดและการดำเนินคดีอาญากับผู้ก่อมลพิษ,” วารสารนิติศาสตร์, ฉบับที่ 4, ปีที่31, น.755 (ธันวาคม 2544).

²⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, รายงานวิจัย เรื่อง ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล : ศึกษาเพื่อหาข้อเสนอทางนิติวิธีสำหรับประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษและฝรั่งเศส, (กรุงเทพมหานคร : มิสเตอร์ก๊อปปี, 2551), น.34.

²¹ นักกฎหมายที่เห็นด้วยแนวคิดนี้ได้แก่ ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ อาจารย์พิพัฒน์ จักรางกูร และศาสตราจารย์ประสิทธิ์ ไชวโกลกุล เป็นต้น

ที่แท้จริง อีกทั้งยังมองว่าเป็นการที่บุคคลธรรมดาด้วยกันเป็นเข้าเป็นนิติบุคคล โดยกฎหมายรองรับสภาพความเป็นอยู่ของนิติบุคคลเท่านั้น²² และแม้การกระทำความผิดทางอาญาจะต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบความผิด ตามทฤษฎีนี้เห็นว่านิติบุคคลแสดงเจตนาผ่านผู้แทนนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 70²³ ตามทฤษฎี Realistic Theory ถือว่านิติบุคคลมีสภาพความเป็นอยู่ของตนเองอย่างแท้จริงอยู่แล้ว กฎหมายเพียงแต่รับรองสภาพความเป็นนิติบุคคลเท่านั้น กฎหมายจึงได้ควบคุมนิติบุคคลโดยกำหนดสิทธิและหน้าที่นิติบุคคลไว้เท่านั้น²⁴ จึงเห็นว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้

ความเห็นของนักกฎหมายที่เห็นว่านิติบุคคลสามารถรับผิดชอบทางอาญาได้ เช่น

ศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ โสวิไลกุล

ความเห็นของศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เห็นว่านิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาได้²⁵ โดยให้เหตุผลว่า ความผิดที่ต้องมีการกระทำโดยเจตนา ความประสงค์ของนิติบุคคลย่อมแสดงออกผ่านนิติบุคคล นิติบุคคลย่อมสามารถมีการกระทำได้และสามารถมีความรับผิดชอบจากการกระทำนั้นได้เช่นกัน และในแง่ของวัตถุประสงค์ในการลงโทษ การลงโทษนิติบุคคลเป็นไปเพื่อ “...ป้องกันนิติบุคคลแสวงหาประโยชน์โดยกฎหมายและโดยไม่ชอบธรรม”²⁶

²² Friedmann, Legal Theory, 5th. Edit., (New York : Columbia University Press, 1967), p.557. อ้างใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น.22.

²³ เพิ่งอ้าง, น.35.

²⁴ ประยูร กาญจนดุล, คำบรรยายกฎหมายปกครอง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), น.97.

²⁵ ประสิทธิ์ โสวิไลกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติบุคคลและความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2549), น.227-249.

²⁶ ประสิทธิ์ โสวิไลกุล, “ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล,” วารสารกฎหมาย, ฉบับที่ 2, ปีที่ 3, น.145. (2520).

2. ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย²⁷ เห็นว่านิติบุคคลไม่สามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ เพราะนิติบุคคลเป็นเพียงบุคคลที่กฎหมายสมมติขึ้นเท่านั้น และตามทฤษฎี Fiction theory ถือว่านิติบุคคลเกิดขึ้นเพราะผลรับรองของกฎหมายโดยแบ่งสถานภาพออกจากบุคคลธรรมดาและนิติบุคคลได้รับการปฏิบัติเสมือนกับบุคคลธรรมดา²⁸ นิติบุคคลไม่สามารถแสดงเจตนาได้ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้จึงไม่ยอมรับว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบ สิทธิหน้าที่ของนิติบุคคลตาม ทฤษฎี Fiction theory ถือว่าตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้นเนื่องจากตามทฤษฎีนี้กฎหมายอาจให้หรือถอนสภาพของนิติบุคคลเมื่อใดก็ได้²⁹

ความเห็นของนักกฎหมายที่เห็นວ່ານิติบุคคลไม่สามารถมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ เช่น ศาสตราจารย์เฮนรี โรลิ่ง ได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวในการบรรยายหัวข้อเกี่ยวกับบุคคลผู้กระทำความผิดว่า

“ใครจะเรียกว่าเป็นผู้กระทำ ในข้อนี้ต้องจำไว้ว่า การลงโทษอาญาไม่ใช่โดยมีความเสียหายขึ้นเพราะว่าบุคคลละเมิดกฎหมายโดยตั้งใจอันทุจริต เพราะฉะนั้น

1. ของและสัตว์ไม่อาจเป็นผู้กระทำผิด
2. ตัวบุคคลธรรมดาอาจเป็นผู้กระทำผิดได้
3. ส่วนบุคคลโดยนิติสมมติ³⁰ ขึ้นนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิดที่ต้องโทษอาญาหรือไม่เป็นที่ถกเถียงกันอยู่ ตอบได้ว่าเมื่อละเมิดกฎหมายแล้ว คงจะมีบุคคลเกี่ยวกับนิติบุคคลโดยสมมตินั้น จะเป็นผู้จัดการก็ดี จะเป็นผู้อำนวยการก็ดี จะเป็นผู้ถือหุ้นส่วนทุกคนหรือบางคนก็ดี ได้เป็นผู้กระทำการละเมิดนั้น คนเหล่านี้เป็นผู้รู้สึกและตั้งใจกระทำการนั้นจึงต้องมีโทษ แต่ที่ว่าไม่ควรลงโทษแก่บุคคลโดยนิติสมมติมีข้อยกเว้น 2 อย่าง

1. เมื่อกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษให้ลงโทษแก่นิติบุคคลโดยนิติสมมติ เช่นตามพระราชบัญญัติห้างหุ้นส่วนบริษัท มาตรา 281-5 และ

²⁷ นักกฎหมายที่เห็นด้วยแนวคิดนี้ ได้แก่ ศาสตราจารย์ เฮนรี โรลิ่ง ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศักดิ์ย์ ศาสตราจารย์ไพจิตร ปุญญพันธ์ และนายวิโรจน์ บริรักษ์จรรยาวัตร เป็นต้น

²⁸ ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 25, น.6.

²⁹ ประยูร กาญจนกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 24, น.96.

³⁰ หมายถึงนิติบุคคล

2. เมื่อการละเมิดกฎหมายเป็นความผิดหุโทษ เช่น ในกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 36³¹ ข้อ 2-3-4-9 นั้น คนโดยมากจะถือว่าลงโทษแก่นิติบุคคลโดยนิติสมมติได้ด้วย”³²

นอกจากนี้ในสหภาพยุโรปได้มี คณะกรรมการรัฐมนตรีแห่งสภายุโรป(Le Comité des ministres du conseil de l'Europe) ได้วางหลักเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลสำหรับอาชญากรรมทางธุรกิจไว้ในคำแนะนำที่ 12 และ 18 ในปีค.ศ.1981และ ค.ศ.1988 ตามลำดับให้ภาคีสมาชิกรับเอาหลักความรับผิดและการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลทั้งหลายเมื่อปรากฏว่ามีการกระทำความผิด เพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำในลักษณะเดียวกันขึ้นอีก ข้อเสนอแนะดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส เรื่อง ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล³³ ซึ่งประเทศฝรั่งเศสยอมรับว่านิติบุคคลรับผิดทางอาญามีความรับผิดทางอาญาได้³⁴ โดยบัญญัติถึงความรับผิดอาญาของผู้กระทำความผิดที่เป็นนิติบุคคลไว้อย่างชัดเจนในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส ค.ศ. 1993 มาตรา 121-2 ว่านิติบุคคลทั้งหลายยกเว้นรัฐจะต้องรับผิดทางอาญาตามที่บัญญัติ

³¹ เข้าใจว่าหมายถึง มาตรา 336 กฎหมายลักษณะอาญา อ้างใน สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 20, น.87.

³² เฮนรี โรลิ่ง, คำแนะนำหัวข้อกฎหมายอาญา, (พระนคร:โรงพิมพ์โสภณพิพรรณธนากร,2467),น. 40. อ้างใน เพ็งอ้าง.

³³ สำนักงานกิจการยุติธรรม, การกำหนดชั้นโทษและการนำไปปรับใช้ในประมวลกฎหมายอาญา, (กรุงเทพมหานคร : มิสเตอร์ก็อปปี , 2551),น.186.

³⁴ วิวัฒนาการประเทศฝรั่งเศส เรื่อง การยอมรับว่านิติบุคคลมีความรับผิดทางอาญา กล่าวคือ ก่อนหน้าที่จะมีการบัญญัติเรื่องความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลมีกฎหมายบางฉบับที่และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยอมรับหลักการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคล ได้แก่ รัฐฎีกฎีกาลงวันที่ 5 พฤษภาคม วันที่ 30 พฤษภาคม และวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1945 ออกมาบังคับใช้โดยมีบทบัญญัติชัดเจนให้นิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาในการกระทำความผิดฐานเป็นผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์ให้ความร่วมมือกับศัตรูอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและข้อบังคับแลกเปลี่ยนทางเงินตรา (ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว) นอกจากนี้ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาฝรั่งเศสเป็นบรรทัดฐานมาเป็นเวลานานแล้วว่า นิติบุคคลต้องรับผิดทางอาญาสำหรับความผิดที่ไม่ต้องอาศัยเจตนาในการกระทำความผิดและนิติบุคคลต้องรับผิดในฐานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย เช่น เป็นเจ้าของหรือนายจ้างไม่ชำระภาษีอากร เป็นต้น อ้างใน เพ็งอ้าง.

ไว้ในกฎหมายหรือกฎกระทรวงได้³⁵ ทั้งนี้ ประเทศฝรั่งเศสได้รับอิทธิพลจากตัวอย่างกฎหมายต่างประเทศ และกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา และเนเธอร์แลนด์ ซึ่งยอมรับกันมาเป็นเวลานานแล้วถึงความเป็นไปได้ในการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคล³⁶

ส่วนในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นระบบคอมมอนลอว์ (common law) ได้ยอมรับว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้โดยมีวิวัฒนาการเริ่มจากการใช้หลักความรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่น (Vicarious liability) สำหรับความผิดตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งพัฒนามากจากหลักกฎหมายแพ่งที่ให้นายจ้างต้องรับผิดชอบในการกระทำของลูกจ้างหากการกระทำละเมิดของลูกจ้างกระทำในทางการที่จ้าง ทั้งนี้ ศาลอังกฤษเริ่มลงโทษนิติบุคคลเมื่อต้น ค.ศ.1990ในความผิดอาญาตามกฎหมายลายลักษณ์อักษรซึ่งส่วนใหญ่เป็นความผิดที่ไม่ต้องการองค์ประกอบทางจิตใจ(mens rea)แต่อย่างไร³⁷ สังเกตได้จากตัวอย่างคำพิพากษา ดังนี้

คดี R.v. Birmingham and Gloucester Ry. Co. (1840) ซึ่งเป็นความผิดฐานละเลยการซ่อมแซมทางหลวง ต่อมามีการพัฒนาแนวคิดโดยยอมรับว่า แม้ความผิดที่เกิดจากการละเว้นการกระทำ นิติบุคคลก็อาจรับผิดชอบทางอาญาได้เช่นกัน คดีนี้เป็นคดีแรกที่นิติบุคคลต้องรับผิดชอบอาญาในความผิดดังกล่าว

คดี R.v. The Great North of England Ry.Co. (1846) ซึ่งเป็นความผิดฐานกีดขวางทางหลวง หลังจากคดีทั้งสองนี้แล้ว ฝ่ายนิติบัญญัติของอังกฤษก็ได้รับรองความเห็นดังกล่าวโดยได้ออกกฎหมายมาฉบับหนึ่งคือ The Interpretation Act 1889 บัญญัติว่าในการตีความกฎหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญา คำว่า “บุคคล” หากไม่มีข้อความบัญญัติให้เห็นเป็นอย่างอื่นในกฎหมายนั้น ๆ แล้วให้หมายความรวมถึงนิติบุคคลด้วย ต่อมาก็ได้มีการวางหลักไว้ในคดี Mousell Brothers v. London and North Western Ry. Co. (1917) ว่าในคดีอาญาที่บุคคลธรรมดาอาจต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้อื่นได้ เช่น เป็นผู้จ้างวานใช้ นิติบุคคลก็อาจต้องรับผิดชอบในกรณีดังกล่าวได้เช่นกัน คดีนี้เป็นกรณีที่ลูกจ้างของบริษัทจำเลยแจ้งเท็จในการบรรทุกสินค้าเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียค่าธรรมเนียม ถือว่าบริษัทจำเลยต้องรับผิดชอบด้วย จากหลักที่วินิจฉัยในคดีนี้จึงมีคดีต่อมาว่านิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาในคดีหมิ่นประมาท เพราะคดีหมิ่นประมาทนั้น

³⁵ เพิ่งอ้าง.

³⁶ S. Geeroms, La responsabilité pénale de la personne morale : une etude comparative, Rev. internat. Dr. comp., 1996, p.533 อ้างใน เพิ่งอ้าง.

³⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 20, น.123.

บุคคลธรรมดาที่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้ที่ตนจ้างวานใช้ได้ คดีนี้คือ *Triplex Safety Glass Co. Ltd. v. Lancegay Safety Glass Ltd. (1939)*

ต่อมาการใช้หลักความรับผิดชอบทางอาญาในการกระทำของตนเอง (*Alter Ego*) ลงโทษนิติบุคคลที่มีเจตนาชั่วร้าย (*mens rea*) ซึ่งตามหลักนี้การแสดงความเจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงผ่านผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้นเมื่อรับหลักการดังกล่าว ศาลจึงพิพากษาว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาในความผิดที่ต้องการองค์ประกอบภายใน ไม่ว่าจะเป็นเจตนา (*intention*) หรือประมาทโดยจงใจ (*reckless*) ก็ตาม³⁸ เช่น คดี *Tesco Supermarket Ltd. v. Nattrass (1972)*

จนกระทั่งต้นปี ค.ศ. 1990 เริ่มมีหลักว่านิติบุคคลอาจรับผิดชอบทางอาญาได้ ในความผิดอาญาที่ต้องการองค์ประกอบจิตใจ หรือ *mens rea* รวมทั้ง *mens rea* ประเภทประมาทอย่างร้ายแรง (*gross negligence*) ซึ่งการที่ศาลพิจารณาวานิติบุคคลอาจมีความรับผิดชอบฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย (*Manslaughter*) ซึ่งเป็นการพิจารณาจากความจริงในการดำเนินธุรกิจว่ามีกระบวนการหรือ ระบบการดำเนินการ หรือวัฒนธรรมองค์กร หากนิติบุคคลดำเนินการหละหลวม ไม่สนใจต่อความเสี่ยงใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นโดยเฉพาะการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัย หรืออนามัยที่อาจเกิดขึ้นกับบุคคลอื่น³⁹ เช่น คดี *R. v. P & O Ferries (Dover) Ltd. (1991)*

สำหรับประเทศไทย แม้ยังไม่มีบทบัญญัติกำหนดให้นิติบุคคลรับผิดชอบทางอาญาไว้ชัดเจน แต่ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับแล้วว่านิติบุคคลที่กระทำความผิดทางอาญามีความรับผิดชอบทางอาญาได้ ตามแนววินิจฉัยของศาลฎีกา ที่วินิจฉัยว่านิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญาได้ จากคำพิพากษาฎีกาที่ 787-788/2506 (ประชุมใหญ่) สรุปได้ว่า “...เจตนาของนิติบุคคลย่อมแสดงออกทางผู้แทนของนิติบุคคลตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 75 เมื่อผู้แทนนิติบุคคลแสดงเจตนาอันใดซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่ของผู้แทนในทางการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล และต้องถือว่าเป็นเจตนาของนิติบุคคลนั้น ฉะนั้นนิติบุคคลจึงมีเจตนาอันเป็นองค์ประกอบความผิดในทางอาญาและกระทำความผิด...”⁴⁰

³⁸ เฟิ่งอ๋าง, น.122-123.

³⁹ Celia Wells, *Corporation and Criminal Responsibility*, second edition, (New York : Oxford University Press, 1993), p.133 อ้างใน เฟิ่งอ๋าง, น.124.

⁴⁰ คำพิพากษาฎีกาที่จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา

คำพิพากษาฎีกาที่ 480/2524 2524 ฎ.1461⁴¹ โจทก์ฟ้องว่าบริษัทจำเลยที่ 1 เจ้าของโรงงานและจำเลยที่ 2 กรรมการผู้มีอำนาจลงชื่อแทนบริษัท ได้บังอาจระบายน้ำทิ้งลงในแม่น้ำเป็นการฝ่าฝืนประกาศของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม ขอให้ลงโทษตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ.2512 มาตรา 39, 50 เมื่อจำเลยรับสารภาพจึงลงโทษจำเลยตามบทบัญญัติซึ่งโจทก์กล่าวมาในฟ้องแล้วได้ แม้โจทก์จะมีได้ระบุมตรา 50 ทวิ⁴² มาด้วยก็ตาม

คำพิพากษาฎีกาที่ 2444/2527 จำเลยที่ 1 ได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการขนส่งไม่ประจำทางด้วยรถโดยสาร จำเลยทั้งสองร่วมกันใช้รถผิดประเภท โดยใช้รถยนต์ซึ่งจดทะเบียนประเภทโดยสารไม่ประจำทางมารับจ้างขนส่งคนโดยสาร โดยเก็บค่าโดยสารเป็นรายคนอันมีลักษณะเช่นเดียวกับหรือคล้ายกับผู้รับใบอนุญาตประกอบการขนส่งประจำทางและมีลักษณะแบ่งผลประโยชน์กับผู้รับอนุญาต การกระทำของจำเลยทั้งสองจึงเป็นความผิดสองกรรม คือ ตามพระราชบัญญัติการขนส่งทางบก ม.27 วรรค 3 มาตรา 128 กระทั่งหนึ่ง และมาตรา 40 มาตรา 138 อีกกระทั่งหนึ่ง

คำพิพากษาฎีกาที่ 1807/2531 ซึ่งวินิจฉัยว่า บริษัทจำเลยที่ 1 โดยจำเลยที่ 2 ที่ 3 ซึ่งเป็นกรรมการบริษัท มอบอำนาจให้ ส. ไปแจ้งความต่อเจ้าพนักงานที่ดิน ขออายัดที่ดินหลายโฉนดของโจทก์โดยอ้างว่าโจทก์เป็นลูกหนี้จำเลย ทั้งๆที่ศาลพิพากษาแล้วโจทก์มิได้เป็นลูกหนี้จำเลยจึงเป็นการกระทำโดยไม่สุจริตเพื่อให้เจ้าพนักงานที่ดินผู้กระทำการตามหน้าที่จัดข้อความเท็จลงในเอกสารราชการซึ่งมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้เป็นพยานหลักฐานแม้ต่อมากกรมที่ดินจะเห็นว่าจำเลยมิได้มีส่วนได้เสียจึงไม่รับอายัด ก็เป็นการกระทำโดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายกับโจทก์และประชาชนแล้ว จำเลยทั้งสามมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137, 267 และ 83

นอกจาก ศาลจะพิจารณาลงโทษนิติบุคคลที่กระทำความผิดโดยเจตนาแล้ว ต่อมาศาลได้พิพากษาให้นิติบุคคลสามารถรับผิดทางอาญาหากได้กระทำความผิดโดยประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 291 เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3446/2537 ซึ่งศาลได้พิพากษาว่า การกระทำโดยประมาทของคนขับรถแท็กซี่และบริษัทที่ไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงและประกาศกรมโยธาธิการเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการติดตั้งขนส่งก๊าซและ

⁴¹ คำพิพากษาฎีกาที่จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา

⁴² พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2512 มาตรา 50 ทวิ “ในกรณีที่ห้างหุ้นส่วนบริษัทหรือนิติบุคคลอื่นกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้...”

ลักษณะและส่วนประกอบภายในถึงชนสงฆ์ในการติดตั้งถังแก๊สให้ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายและได้รับอันตรายสาหัสจำนวนมาก⁴³

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ความเห็นทางวิชาการในเรื่องความรับผิดของนิติบุคคลแบ่งได้เป็นสองแนวทาง แนวทางหนึ่งเห็นว่าไม่อาจรับผิดได้เพราะนิติบุคคลไม่อาจมีเจตนากระทำความผิดเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาได้ ส่วนอีกแนวทางหนึ่งเห็นว่ารับผิดได้ เพราะเจตนาของนิติบุคคลแสดงออกผ่านผู้แทนนิติบุคคล ส่วนแนวทางคำพิพากษาของศาลยอมรับให้นิติบุคคลรับผิดทางอาญาได้ ดังเห็นได้จาก คำพิพากษากฎีกาที่ 787-788/2506 (ประชุมใหญ่)⁴⁴ ซึ่งนำหลักเรื่องการแสดงเจตนาของนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 70 มาประกอบในการวินิจฉัยความรับผิดของนิติบุคคลมาโดยตลอด⁴⁵ จึงทำถือได้ว่านิติบุคคลอาจมีความรับผิดทางอาญาเป็นการทั่วไปได้เหมือนดังเช่นบุคคลธรรมดา⁴⁶

ส่วนข้อพิจารณาว่านิติบุคคลมีเจตนาอย่างไรนั้น มีหลักพิจารณาจากการแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลหรือผู้บริหารนิติบุคคลเป็นการแสดงเจตนาของนิติบุคคล ซึ่งศาลมีแนวทางในการตีความออกเป็น 2 กรณี คือ

1) กรณีเป็นการกระทำโดยเจตนา ศาลจะพิจารณาให้นิติบุคคลรับผิดทางอาญาได้ หากพิจารณาแล้วเห็นว่า บุคคลธรรมดาหรือผู้แทนนิติบุคคลได้แสดงเจตนาในอำนาจหน้าที่ของตน และได้แสดงเจตนาไปในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล นอกจากนี้จะพิจารณาว่าการกระทำนั้นมีผลให้นิติบุคคลได้รับประโยชน์หรือไม่⁴⁷

⁴³ คำพิพากษากฎีกา ที่ 3446/2537 สืบค้นจากห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์สำนักงานศาลยุติธรรม <http://www.library.coj.go.th/history/index5.html>

⁴⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 20, น.94.

⁴⁵ ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษากฎีกาที่ 787-788/2506 ซึ่งต่อมาศาลใช้เป็นหลักในคำวินิจฉัยด้วย เช่นคำพิพากษากฎีกาที่ 1169/2506, 584/2508, 59/2507, 595/2511 อ้างใน เพ็งอ้าง.

⁴⁶ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐและองอาจ เทียนหิรัญ, รายงานสรุปผลการวิจัย เรื่อง ความรับผิดของนิติบุคคล (หัวข้อที่ 8 ของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากฎหมายป้องกันและปราบปรามองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ” ระยะที่ 2), 2548, น.34.

⁴⁷ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, รายงานการประชุมคณะกรรมการปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา ร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่..)

2) กรณีกระทำโดยประมาท ศาลจะพิจารณาให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาได้ในกรณีที่พิจารณาแล้วเห็นว่าบุคคลธรรมดาหรือผู้แทนนิติบุคคลได้กระทำไปโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลในภาวะเช่นนั้นต้องมีตามวิสัยหรือพฤติการณ์และผู้ทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่ใช้ความระมัดระวังไม่เพียงพอ ดังเช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 3446/2547⁴⁸

จึงกล่าวได้ว่า หลักพิจารณาว่านิติบุคคลจะรับผิดชอบทางอาญาได้หรือไม่ จะต้องมีการพิจารณาครบองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

- 1) นิติบุคคลมีเจตนา หรือประมาทอันเป็นการกระทำผ่านผู้ทำการแทนนิติบุคคล⁴⁹
- 2) การกระทำเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล
- 3) นิติบุคคลได้ประโยชน์จากการกระทำนั้นๆ

ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล ในประเทศไทยยังไม่ได้มีการกำหนดไว้ชัดเจนในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม แต่ปรากฏในกฎหมายเฉพาะเรื่องอื่นๆ เช่น แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 มาตรา 61⁵⁰ บัญญัติความรับผิดชอบทางอาญาและโทษ

พ.ศ. (การกำหนดบทบัญญัติความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล) วันที่ 16 กันยายน 2552 น.3.

⁴⁸ เพิ่งอ้าง.

⁴⁹ เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีชีวิตจิตใจ การดำเนินกิจการของนิติบุคคลจึงต้องดำเนินการผ่านผู้แทนของนิติบุคคล ซึ่งมาตรา 70ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติถึงการแสดงเจตนาของนิติบุคคลว่านิติบุคคลสามารถแสดงเจตนาโดยผ่านผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้น หากการกระทำใดเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล และนิติบุคคลได้รับประโยชน์จากการกระทำนั้น ย่อมมีผลผูกพันนิติบุคคลนั้นๆด้วย อ้างใน วรณี ปิยะอารีธรรม, “ความรับผิดชอบทางอาญาของนิติบุคคล : ศึกษาเฉพาะกรณีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), น. 17.

⁵⁰ มาตรา 61 นิติบุคคลใดกระทำความผิดตามมาตรา 5 มาตรา 7 มาตรา 8 มาตรา 9 ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่สองแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท

กรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลตามวรรคหนึ่ง กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น

สำหรับนิติบุคคลเอาไว้โดยเฉพาะ นอกจากนี้ในต่างประเทศบางประเทศกำหนดไว้ชัดเจนว่านิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบทางอาญาหากกระทำความผิดต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ประเทศเดนมาร์กกำหนดให้นิติบุคคลต้องรับผิดชอบทางอาญาไว้ชัดเจนใน Environmental Protection Act Section 110 (4)⁵¹ แต่ในบางประเทศแม้ไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจนแต่ก็มีการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคล เช่น ประเทศลักเซมเบิร์ก ไม่มีการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาและโทษทางอาญาของนิติบุคคลอย่างชัดเจน⁵² หากนิติบุคคลกระทำความผิดอาญา ศาลจะพิจารณาพิพากษาต่อผู้บริหารนิติบุคคล รวมทั้งผู้จัดการของบริษัท⁵³ ผู้ซึ่งมีอำนาจในการบริหารจัดการบริษัทที่แท้จริงหากทำไปเพื่อการดำเนินการกิจการปกติของบริษัท⁵⁴

เนื่องจากนิติบุคคลเป็นบุคคลสมมติตามกฎหมาย การกระทำของนิติบุคคลจึงต้องกระทำการผ่านผู้แทนนิติบุคคลหรือผู้บริหารนิติบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการของนิติบุคคล จึงมีข้อพิจารณาว่าผู้บริหารนิติบุคคลควรรับผิดชอบทางอาญาร่วมกับนิติบุคคลหรือไม่ ซึ่งเป็นเพียงข้อเสริมในการศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ความรับผิดของผู้บริหารนิติบุคคลมีทั้งทางแพ่งและทางอาญา ในทางแพ่งกำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรค 2 กำหนดไว้ว่า ผู้บริหารไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลหากกระทำไปภายในขอบเขตวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล⁵⁵ ซึ่งหมายความว่าผู้บริหารนิติบุคคลจะรับผิดชอบเป็นส่วนตัวต่อเมื่อทำนอกขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล

⁵¹ Environmental Protection Act Section 110(4) : “Corporations and other legal persons may incur criminal liability under the rules of Part 5 of the penal code”. Quoted in Michael G. Faure ,Günter Heine, Final Report Criminal Penalties in EU Member States'Environmental Law (Maastricht University and University of Berne :October, 2002) p.164.

⁵² โทษทางอาญาสำหรับนิติบุคคลตามกฎหมายอาญาลักเซมเบิร์กปรากฏใน article 203 of the Law on Commercial Companies. Quoted in *Ibid.* p.214.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ มาตรา 76 ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนของนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลนั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น แต่ไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย

หลักความรับผิดทางอาญาทั่วไป บุคคลจะรับผิดในการกระทำของตนเองเท่านั้น ซึ่งหากนิติบุคคลกระทำความผิด โดยหลักทั่วไปแล้ว นิติบุคคลจะต้องรับผิดอาญาเป็นการส่วนตัว ผู้บริหารนิติบุคคลไม่ต้องรับผิดอาญาร่วมกับนิติบุคคล เช่นเดียวกับความรับผิดทางแพ่งของผู้บริหารนิติบุคคล สังเกตได้จาก ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7 วรรคแรก บัญญัติไว้ว่า “ในการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาคดีที่นิติบุคคลเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ให้ออกหมายเรียกผู้จัดการหรือผู้แทนอื่นๆของนิติบุคคลนั้น ให้ไปยังพนักงานสอบสวนหรือศาล แล้วแต่กรณี”

บทบัญญัติดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลกับผู้บริหารนิติบุคคลแยกออกจากกัน คือ ในกรณีที่นิติบุคคลตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา เป็นความผิดของนิติบุคคลแต่เพียงผู้เดียวไม่เกี่ยวกับผู้บริหารนิติบุคคล แต่เนื่องจากนิติบุคคลไม่มีตัวตนที่แท้จริง การกระทำใดๆของนิติบุคคลจึงต้องกระทำผ่านผู้แทนนิติบุคคล ดังนั้น ในการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาคดี จึงให้ทำต่อผู้แทนนิติบุคคล

ดังนั้น จะดำเนินคดีกับผู้บริหารนิติบุคคลในฐานะเป็นผู้กระทำความผิดอาญาร่วมกับนิติบุคคลไม่ได้ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผู้บริหารนิติบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องหรือรู้เห็นในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าการที่นิติบุคคลเป็นบุคคลสมมติตามกฎหมาย จึงไม่อาจกระทำการด้วยตนเองได้อย่างแท้จริง การกระทำใดๆของนิติบุคคลจึงต้องกระทำผ่านผู้แทนนิติบุคคล ย่อมแสดงให้เห็นว่าโดยแท้จริงแล้วผู้บริหารนิติบุคคลย่อมมีส่วนรู้เห็นในการกระทำของนิติบุคคลด้วยทุกครั้ง⁵⁶ หรืออาจกล่าวได้ว่าการกระทำของนิติบุคคลกับผู้บริหารนิติบุคคลก็คือการกระทำของบุคคลคนเดียวกัน

ความรับผิดของนิติบุคคลเป็นไปตามหลักความรับผิดของกฎหมายอาญาโดยทั่วไป คือความรับผิดของนิติบุคคลกับผู้บริหารนิติบุคคลแยกออกจากกัน การที่ผู้บริหารนิติบุคคลกระทำการแทนนิติบุคคลและทำภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้วเป็นความผิดอาญา จะให้ผู้บริหารนิติบุคคลรับผิดไม่ได้ เพราะไม่ได้กระทำในฐานะส่วนตัว จึงไม่มีความรับผิดร่วม

ถ้าความเสียหายแก่บุคคลอื่นเกิดจากการกระทำที่ไม่อยู่ในขอบวัตถุประสงค์หรืออำนาจหน้าที่ของนิติบุคคล บรรดาบุคคลดังกล่าวตามวรรคหนึ่งที่ได้เห็นชอบให้กระทำการนั้นหรือได้เป็นผู้กระทำการดังกล่าว ต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายนั้น

⁵⁶ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และองอาจ เทียนหิรัญ, อ้างแล้ว เจริญพรที่ 46, น.19.

ต่างจากกฎหมายที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติให้ผู้บริหารนิติบุคคลรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลอื่นเป็นการยกเว้นหลักทั่วไปของกฎหมายอาญาดังกล่าว

เช่น⁵⁷ พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 มาตรา 63 บัญญัติว่า ในกรณีที่ห้างหุ้นส่วน บริษัท หรือนิติบุคคลอื่นกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ กรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการกระทำอันเป็นความผิดนั้น ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย

จากบทบัญญัติข้างต้น การกระทำของผู้บริหารนิติบุคคลที่แทนนิติบุคคลทำไปภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ และการกระทำนั้นเป็นความผิดอาญา ซึ่งตามหลักอาญาทั่วไป นิติบุคคลเท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบทางอาญาเพราะผู้บริหารนิติบุคคลกระทำการแทนนิติบุคคลเท่านั้น แต่เนื่องจาก ตามพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 ดังกล่าว กำหนดให้ผู้บริหารนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลที่กระทำความผิดอาญาด้วย ซึ่งก็คือ การกระทำของผู้บริหารนิติบุคคลที่กระทำแทนนิติบุคคล ย่อมผูกพันนิติบุคคล นิติบุคคลจึงต้องรับผิดชอบ และมีผลให้ผู้บริหารนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบในการกระทำนั้นๆด้วยแม้จะได้ทำไปในนามนิติบุคคลก็ตาม ซึ่งการที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้บริหารนิติบุคคลต้องรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลนี้เองเป็นข้อยกเว้นหลักทั่วไปทางอาญา

อย่างไรก็ตาม กฎหมายเปิดโอกาสให้ผู้บริหารนิติบุคคลสามารถแก้ตัวได้โดยพิสูจน์ให้เห็นว่าตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคล และเพื่อให้ผู้บริหารคนอื่นที่ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิด หรือได้คัดค้านการกระทำของผู้บริหารนิติบุคคลที่กระทำความผิดนั้นๆ ให้มีโอกาสนำสืบโต้แย้งหรือหักล้างได้ว่าไม่เกี่ยวข้อง หากพิสูจน์ได้ว่าตนไม่มีส่วนรู้เห็นหรือเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดของนิติบุคคลก็ไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคล

⁵⁷ พระราชบัญญัติควบคุมน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2542 มาตรา 78 ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย

พระราชบัญญัติการค้าเชื้อเพลิง พ.ศ. 2543 มาตรา 60 ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องระวางโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดนั้น

ส่วนข้อพิจารณาว่าควรให้ผู้บริหารนิติบุคคลร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลในความผิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือไม่ พิจารณาได้ว่า การที่นิติบุคคลกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายซึ่งการกระทำย่อมทำโดยผู้บริหารนิติบุคคล กระทำภายในขอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล นิติบุคคลเท่านั้นที่จะต้องรับผิดชอบทางอาญา ผู้บริหารนิติบุคคลไม่ต้องรับผิดชอบด้วย ดังนั้น ผู้บริหารนิติบุคคลซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นคนคนเดียวกับนิติบุคคลย่อมรู้ถึงการกระทำของนิติบุคคลนั้นโดยเป็นหรือร่วมเป็นผู้อนุมัติ อนุญาต ให้ความเห็นชอบ หรือสั่งการให้มีการกระทำความผิดอาญานั้นเอง หรือรู้เห็นการกระทำความผิดอาญานั้นแต่ไม่ยับยั้งหรือหาทางป้องกันการกระทำความผิดอาญา จึงเป็นไปได้ยากที่นิติบุคคลจะกระทำผิดโดยผู้บริหารไม่รู้เห็นในการกระทำนั้น ประกอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการฝ่าฝืนกฎหมายของนิติบุคคลส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสาธารณะ ดังนั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดกรณีการใช้นิติบุคคลเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิด และเพื่อให้ได้ผลเป็นการยับยั้งมิให้นิติบุคคลกระทำความผิดและก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม จึงเห็นด้วยกับการบัญญัติให้ผู้บริหารนิติบุคคลร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลด้วย

4. ข้อจำกัดของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในการรับโทษทางอาญา

นิติบุคคลก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นของบทนี้และการกระทำความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นความผิดอาญาสิ่งแวดล้อม(Environmental Crime)ซึ่งแยกฐานความผิดทางอาญาสิ่งแวดล้อมออกได้ 3 ประการ คือ 1) ความผิดเนื่องจากการก่อให้เกิดมลพิษ 2) ความผิดฐานละเว้นไม่ปฏิบัติตามมาตรการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และ 3) ความผิดฐานกระทำความผิดเงื่อนไขที่เจ้าพนักงานอนุญาตหรือคำเตือนที่เจ้าพนักงานแจ้งให้ทราบ⁵⁸ ในปัจจุบันพบว่านิติบุคคลมีการกระทำความผิดอาญาสิ่งแวดล้อม(Environmental Crime)มากขึ้น เนื่องจากนิติบุคคลมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แม้ว่านิติบุคคลบางรายเริ่มรับแนวคิดในการรับผิดชอบต่อสังคม และให้ความสำคัญต่อภาพลักษณ์ของบริษัทโดยแสดงความจริงใจต่อผู้บริโภคด้วยการใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม แต่อาจทำให้มีการผลักภาระค่าใช้จ่ายให้กับผู้บริโภคจะต้องแบกรับภาระส่วนนี้ ประกอบกับมาตรการทางอาญาตามกฎหมายไทยที่บังคับต่อนิติบุคคลนั้นยังไม่ชัดเจนและขาดประสิทธิภาพ จึงเห็นได้ชัดว่านิติบุคคลมักกระทำความผิดกฎหมายเนื่องจากสภาพบังคับทางอาญาของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมนั้น

⁵⁸ Yingyi Situ and David Emmons, *supra* note 5, pp.3-4.

ไม่เปิดช่องให้บังคับกับนิติบุคคลได้ ผู้เขียนได้การศึกษาและพบว่ากฎหมายอาญาของไทยนั้นมีข้อจำกัดในเรื่องสภาพบังคับทางอาญาของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ข้อจำกัดของมาตรการลงโทษนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย
ประมวลกฎหมายอาญาของไทย บัญญัติถึงสภาพบังคับทางอาญาว่าการลงโทษมี 5 สถาน คือ โทษประหารชีวิต โทษจำคุก โทษกักขัง โทษปรับ และโทษริบทรัพย์สิน ซึ่งสภาพบังคับในการลงโทษนิติบุคคลมีได้เพียง 2 สถาน ได้แก่ โทษปรับและโทษริบทรัพย์สิน สำหรับโทษประหารชีวิต โทษจำคุกตลอดชีวิตและโทษจำคุกไม่อาจบังคับใช้กับนิติบุคคลได้ เนื่องจากนิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติเพื่อให้มีสิทธิ หน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดหรือรับรองไว้เท่านั้น ประกอบกับบทลงโทษปรับและโทษริบทรัพย์สินไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่ทำให้นิติบุคคลกลัวการกระทำความผิด หรือยับยั้งการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลให้หยุดก่อมลพิษและสร้างความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมได้ หรือมิอาจทำให้นิติบุคคลปรับปรุง แก้ไข เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการกระทำความผิดอาญาสิ่งแวดล้อมได้ ยิ่งไปกว่านั้นนิติบุคคลมีแนวโน้มในการกระทำความผิดอาญาและยอมรับการลงโทษปรับหรือโทษริบทรัพย์สินมากกว่าที่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติตามกฎหมายเมื่อเทียบกับโทษปรับที่นิติบุคคลต้องรับผิดมีค่าใช้จ่ายสูงกว่ามาก

นอกจากนี้ มาตรการการลงโทษนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันยังไม่เหมาะสมในการแก้ไข ฟื้นฟูความเสียหายที่นิติบุคคลก่อปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมได้ เนื่องจากผลกระทบจากการกระทำผิดนั้นอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง บางครั้งไม่แสดงผลความเสียหายทันทีที่มีการกระทำความผิด บางกรณีสร้างความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อมและสาธารณะ เช่น กรณีของปัญหาสารพิษตกค้างในลำห้วยคลิตี้ จังหวัดกาญจนบุรี แม่น้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักในการใช้อุปโภคบริโภคก็ไม่สามารถใช้ได้ และทำให้สูญเสียระบบนิเวศที่สมบูรณ์ตลอดจนประชาชนที่อยู่ในบริเวณนั้นได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชีวิต สุขภาพ อนามัยต่อเนื่องยาวนาน จึงเห็นได้ว่าสภาพบังคับทางอาญาของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายไทยยังไม่เพียงพอ ไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความเหมาะสมกับการกระทำความผิดและผลของการกระทำความผิดอาญาของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

ในต่างประเทศมีการพัฒนาโทษทางอาญาให้เหมาะสมกับการกระทำความผิดและความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมที่นิติบุคคลนั้นๆ ก่อให้เกิดขึ้น จนกระทั่งสามารถแก้ไขและทำให้นิติบุคคลกลัวไม่กระทำความผิดขึ้นอีก ยกตัวอย่างเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการลงโทษปรับของนิติบุคคลจะสูงกว่าบุคคลธรรมดาถึงเท่าตัวในบังคับกฎหมาย The Resource Conservation and Recovery Act (RCRA) ผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าวโดยกระทำผิดอย่างร้ายแรง(felony)

ให้รวมถึงการขนส่งขยะพิษ การขนส่งเพื่อบำบัดโดยไม่ได้รับอนุญาตให้จัดการ เก็บรักษา หรือปล่อยทิ้งขยะพิษโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือรู้ว่าเป็นการกระทำที่ ฝ่าฝืนข้อตกลงของการอนุญาต ผู้ฝ่าฝืนจะต้องโทษจำคุกสูงสุด 5 ปี และโทษปรับสูงสุดถึง 250,000 เหรียญสหรัฐสำหรับบุคคลธรรมดา และ 500,000 เหรียญสหรัฐสำหรับนิติบุคคล⁵⁹ หรือ ใน The Clean Air Act มีโทษปรับสำหรับบุคคลธรรมดาสูงขึ้นไปถึง 250,000 เหรียญสหรัฐต่อวันที่มีการฝ่าฝืน และจำคุกถึง 5 ปีต่อเหตุการณ์หนึ่งครั้งสำหรับบุคคลธรรมดาและสำหรับนิติบุคคลจะมีอัตราโทษที่สูงกว่าโดยมีโทษปรับสูงถึง 500,000 เหรียญสหรัฐต่อวันที่มีการกระทำความผิด⁶⁰ หรือในประเทศฝรั่งเศสที่กำหนดให้นิติบุคคลต้องรับโทษสูงกว่าบุคคลธรรมดาถึง 5 เท่า ในความผิดฐานเดียวกัน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้มีการบัญญัติการลงโทษนิติบุคคลในรูปแบบอื่นๆ เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา ใช้มาตรการการคุมประพฤตินิติบุคคล (corporation probation) การทำงานบริการสังคม (community services) การแจ้งผู้เสียหาย หรือในประเทศอังกฤษมีมาตรการลงโทษทางอาญานิติบุคคลด้วยมาตรการลงโทษทางการเงิน โดยกำหนดโทษปรับให้ศาลจะต้องคำนึงถึงเรื่องเจตนาของผู้กระทำความผิดเท่าที่ปรากฏหรือเท่าที่ทราบ⁶¹ และมาตรการลงโทษที่มีใช้การเงิน โดยการคุมประพฤติให้นิติบุคคลจัดระบบงาน(reorganize) การทำให้เสียชื่อเสียง (adverse publicity)⁶² การประกาศคำพิพากษาต่อสาธารณชน การยกเลิกบริษัท (corporate dissolution) การเพิกถอนสิทธิ

⁵⁹ *Ibid.* p.35.

⁶⁰ *Ibid.* p.31.

⁶¹ Criminal Justice Act 1991 section 19

Fixing of fines in other cases

(1) In fixing the amount of a fine (other than one the amount of which falls to be fixed under section 18 above), a court shall take into account among other things the means of the offender so far as they appear or are known to the court.

(2) Subsection (1) above applies whether taking into account the means of the offender has the effect of increasing or reducing the amount of the fine.

Retrieved from http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1991/ukpga_19910053_en_3#pt1-pb6-l1g19

⁶² Celia Wells, *supra* note 39, p.37.

ในการทำสัญญากับรัฐบาล กล่าวคือ เพิกถอนสิทธิของนิติบุคคลที่กระทำผิดกฎหมายไม่ให้เข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐบาลได้⁶³ (disqualification from government contracts) เป็นต้น

2. ข้อจำกัดในเรื่องอัตราโทษทางอาญาที่บังคับใช้ตามกฎหมายไทย

การลงโทษทางอาญาที่ใช้ลงโทษผู้กระทำความผิดในปัจจุบันนั้นอัตราโทษของนิติบุคคลและบุคคลธรรมดาที่มีอัตราที่เท่ากันซึ่งจะเห็นได้ว่าการกำหนดอัตราโทษดังกล่าวไม่เหมาะสมแก่การลงโทษนิติบุคคล⁶⁴ เพราะนิติบุคคลที่กระทำความผิดอาญามักก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าบุคคลธรรมดา ทำให้โทษที่นิติบุคคลได้รับไม่รุนแรงพอที่จะทำให้นิติบุคคลเกรงกลัว หลายจำที่จะไม่กระทำความผิดนั้นอีก อันเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญา

นอกจากนี้การกำหนดอัตราโทษปรับไว้ต่ำเกินไปทำให้ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษในแง่การข่มขู่ยับยั้งไม่ให้เกิดการกระทำผิด อีกทั้งนิติบุคคลบางแห่งดำเนินการโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้รับจากการกระทำความผิดเพื่อให้มีผลกำไรสูงสุดโดยไม่กลัวบทลงโทษตามกฎหมาย ดังนั้นหากรัฐกำหนดอัตราโทษปรับไว้ต่ำเกินไปจะทำให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวกฎหมาย⁶⁵

จากที่ผู้เขียนได้อธิบายมาข้างต้นนั้นเห็นได้ว่านิติบุคคลจำนวนมากมีกระทำความผิดทั้งจงใจและประมาททำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่มีความสำคัญอย่างมาก จึงเห็นว่า นิติบุคคลผู้กระทำความผิดอันก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรที่จะได้รับการลงโทษทางอาญาจากการกระทำของตน

อย่างไรก็ดีมีกฎหมายหลายฉบับที่กำหนดให้มีโทษทางอาญาสำหรับการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 เป็นต้น แต่เห็นว่ายังไม่เพียงพอต่อการบังคับใช้กับนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม แม้ว่าโทษทางอาญาจะบังคับ

⁶³ B. A. Hepple, Mary Coussey and Tufyal Choudhury, Equality : A New Framework, (Hart Publishing : Oxford and Portland, Oregon, 2000), p.82.

⁶⁴ วรณี ปิยะอารีธรรม, อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 49, น.2.

⁶⁵ สรุปผลสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “การพัฒนาโทษในประมวลกฎหมายอาญาไทย” วันพฤหัสบดีที่ 24 เมษายน 2551, น.9.

ใช้กับนิติบุคคลด้วยก็ตาม แต่มีเพียงบางมาตรการเท่านั้นที่สามารถนำมาปรับใช้กับนิติบุคคลได้ กล่าวคือ โทษปรับ และโทษริบทรัพย์สิน ผลที่ตามมา คือ นิติบุคคลละเลยที่จะแก้ไขการกระทำ ความผิดและเสียค่าปรับหรือให้มีการริบทรัพย์สินมากกว่าที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย เนื่องจากค่าปรับ นั้นคุ่มค่ากว่าเงินทุนที่นำมาใช้เพื่อการรักษาส่งแวดล้อม อีกทั้งมาตรการลงโทษทางกฎหมายของไทย ไม่เอื้ออำนวยต่อการเอาผิดกับนิติบุคคลที่ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจาก นิติบุคคลจึงทวีความรุนแรงมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น ความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของ นิติบุคคลไม่อาจเยียวยาแก้ไขได้โดยมาตรการลงโทษทางอาญาที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการฟื้นฟู เยียวยาได้ทันท่วงที

ดังนั้น ในการลงโทษนิติบุคคล เมื่อนิติบุคคลมีการกระทำผิดจึงควรจะต้องลงโทษให้ นิติบุคคลได้รับผลกระทบจากการกระทำผิดนั้นซึ่งหมายถึง กระทบต่อการดำเนินกิจการของ นิติบุคคล เช่น เสรีภาพในการประกอบกิจการ การครอบครองสินทรัพย์ และสิทธิในเกียรติยศและ ชื่อเสียง ในต่างประเทศมีมาตรการการลงโทษทางอาญาที่สามารถทำให้นิติบุคคลปรับเปลี่ยนการ กระทำและกัลวการกระทำความผิดได้ ซึ่งเป็นปัญหาที่ผู้เขียนเห็นว่าเป็นประเด็นสำคัญจึงได้ศึกษา ในเชิงเปรียบเทียบว่ากฎหมายอาญาของไทยควรมีสภาพบังคับทางอาญาของนิติบุคคลที่ทำให้ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างอื่น ซึ่งผู้เขียนจะอธิบายในบทที่ 3

5. รูปแบบของการก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยนิติบุคคล

5.1 การก่อให้เกิดมลพิษ

ภาวะมลพิษในปัจจุบันคงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ว่านิติบุคคลเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด มลพิษอันก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆซึ่งมีหลายลักษณะทั้ง มลพิษทางน้ำจาก การทิ้งเทของเสียจากเรือบรรทุกสินค้า การปล่อยน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรม มลพิษทางกลิ่น จากโรงฆ่าสัตว์ มลพิษทางอากาศปล่อยควันพิษจากการเผาขยะ โรงงานไม่หิน มลพิษทางเสียง จากสถานบันเทิง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติได้รับความเสียหาย หรือ แม้กระทั่งขยะจากบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น มลพิษที่เกิดขึ้นจากการกระทำของนิติบุคคลก่อให้เกิด มลพิษหลายรูปแบบ ทั้งทางอากาศ ทางน้ำ ทางกลิ่น รวมไปถึงการทิ้งเท ดังนี้

5.1.1 มลพิษทางอากาศ ตัวอย่างของนิติบุคคลที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศที่เห็น ได้ชัดเจน ได้แก่ นิติบุคคลที่ประกอบกิจการโรงไม่หินก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศจากการไม่ บด

ย่อยหินอันเป็นแหล่งกำเนิดของฝุ่นละอองขนาดเล็กจำนวนมากส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม และเกิดภาวะมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และสุขภาพร่างกายของประชาชนที่ได้รับ ฝุ่นละอองเข้าสู่ร่างกายโดยการหายใจ ส่งผลให้เป็นโรคหืดหอบทำให้มีอาการหายใจหอบเหนื่อย และเป็นอันตรายถึงชีวิต⁶⁶ นอกจากนั้นยังส่งผลกระทบต่อสัตว์โดยทั่วไป ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรของสัตว์ลดน้อยลง ความเปลี่ยนแปลงด้านถิ่นที่อยู่อาศัย อัตราการเกิดและการขยายพันธุ์ของสัตว์ลดน้อยลง⁶⁷

5.1.2 มลพิษทางน้ำ รูปแบบการก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การปล่อยน้ำเสีย การทิ้งขยะ การทิ้งเท สารพิษ สารเคมี ลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะโดยตรง ผู้กระทำมีเจตนาที่จะนำสารพิษทิ้งลงสู่แม่น้ำทำให้ยากแก่การกำจัด ซึ่งรูปแบบของการกระทำคามผิดนี้ในต่างประเทศเรียกว่า “midnight dumping”⁶⁸ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการทิ้ง เท ปล่อยน้ำเสียจากนิติบุคคลที่ประกอบกิจการของโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะโดยไม่มีการบำบัดน้ำเสียก่อน⁶⁹ หรือแม้มีการบำบัดน้ำเสียแล้วก็ตามก็ยังคงพบว่ามีสารพิษปนอยู่จำนวนมาก เช่น โรงหนังฟอกย้อมมีน้ำเสียที่เกิดจากกระบวนการฟอกหนังซึ่งน้ำเสียนั้นจะมีค่าความเป็นพิษสูงหากมีการปล่อยออกสู่แหล่งสาธารณะ⁷⁰

⁶⁶ สืบค้นจาก www.environnet.in.th

⁶⁷ พัฒนา มูลพฤกษ์, อนามัยสิ่งแวดล้อม. (กรุงเทพมหานคร: บ.ชิกม่า ดีไซน์ กราฟฟิค จำกัด, 2546) น.321. และ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, “โครงการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระดับพื้นที่จากกิจกรรมเหมืองหินปูนโรงโม่หินและอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ ในจังหวัดสระบุรี,” (กรุงเทพมหานคร, 2537), น.4-11. และ สง่า ตั้งชวาล, “บ่อเหมืองเปิดที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการขุดเจาะในเหมืองแร่และเหมืองหิน,” (คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), น.148-149.

⁶⁸ ไชยยศ เหมะรัชตะ, “บทบาทของหน่วยงานและกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการลดภาวะจากน้ำเสีย,” วารสารอัยการ, ปีที่ 14, น.3 (พฤศจิกายน 2543).

⁶⁹ เพิ่งอ้าง.

⁷⁰ รัชทยา ด่านประสพสุข, “สภาพบังคับทางกฎหมายเพื่อยับยั้งผู้ก่อมลพิษทางน้ำ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), น.19.

กรณีปัญหาน้ำเน่าเสียที่ชุมชนบ้านห้วยคลิตี้ล่าง จังหวัดกาญจนบุรี⁷¹

การที่บริษัท ตะกั่วคอนเซนเตรตส์ฯ (ประเทศไทย) จำกัด ซึ่งได้ปล่อยน้ำขุ่นข้นและตะกอนจากกากแร่ตะกั่วจากบ่อกักตะกอน(Tailing Pond)โดยปล่อยลงสู่ห้วยคลิตี้ล่างมาเป็นระยะเวลานาน การปนเปื้อนของแร่และสารพิษตลอดจนสารตะกั่วในลำห้วยดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ชุมชนและสุขภาพร่างกายของประชาชนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบที่รุนแรงอย่างมาก กล่าวคือ การปล่อยน้ำขุ่นข้นและตะกอนจากกากแร่ตะกั่วจากบ่อกักตะกอนของบริษัท ฯ ทำให้สัตว์น้ำขนาดเล็กซึ่งกินแพลงตอนในตะกอนดินเป็นอาหารจะมีสารตะกั่วสะสมอยู่ในตัว เมื่อประชาชนบริโภคสัตว์เหล่านั้นทำให้สารตะกั่วสะสมในร่างกายประชาชนที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตในบริเวณลำห้วยคลิตี้ล่างจึงมีปริมาณสารตะกั่วสะสมในเลือดสูง⁷²นำไปสู่โรคพิษสารตะกั่ว ทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบโลหิต สมอ ระบบย่อยประสาทและระบบต่างๆ ของร่างกาย ยิ่งไปกว่านั้นทารกส่วนใหญ่มีร่างกายแคระแกรน ซีดขาว หัวโต ตัวลีบ เด็กที่ได้รับสารตะกั่วเข้าไปนั้นทำให้ร่างกายไม่เจริญเติบโต บางรายปัญญาอ่อน และนอกจากจะเกิดปัญหาร้ายแรงต่อสุขภาพแล้ว และระบบนิเวศย่อมสูญเสียไปด้วย

5.1.3 มลพิษทางกลิ่น เช่น ปัญหาของโรงฆ่าสัตว์ของเทศบาลนครลำปาง จังหวัดลำปาง ได้ดำเนินกิจการที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งปัจจุบันสถานที่แห่งนี้อยู่ในใจกลางพื้นที่ชุมชนสร้างปัญหาเหตุเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยโดยรอบบริเวณโรงฆ่าสัตว์ ทั้งมลพิษทางกลิ่นทางเสียงและอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นโดยตรงและอย่างรุนแรง⁷³

⁷¹ สำนักงานศาลยุติธรรม, “รายงานชั้นกลาง:แนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจจากผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อสนับสนุนกระบวนการยุติธรรม,” น.4-10. สืบค้นจาก <http://www.coj.go.th/rabi/userfiles/file/Lesson4.pdf>

⁷² รายงานการตรวจสุขภาพของประชาชนชุมชนบ้านห้วยคลิตี้ล่าง โดยกรมอนามัย กรมการแพทย์ สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดกาญจนบุรี และสำนักอาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม โรงพยาบาลราชวิถี

⁷³ สืบค้นจาก <http://www.prachatai.com/journal/2006/12/1094>

นิติบุคคลนั้นมิได้ก่อมลพิษทางอากาศ ทางน้ำ กลิ่นอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่ มักจะก่อมลพิษหลายๆด้านไปพร้อมๆกันและบางรายอาจมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างมากอีกด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นิติบุคคลที่ประกอบกิจการโรงไฟฟ้าถ่านหิน

โรงไฟฟ้าถ่านหินช่วยผลิตไฟฟ้าได้จำนวนมากและสามารถแก้ไขปัญหาไฟฟ้าไม่ เพียงพอต่อปริมาณการใช้งานได้ แต่พบข้อเสียเมื่อเปรียบเทียบกับโรงไฟฟ้าที่ใช้เชื้อเพลิงประเภท ต่างๆ โรงไฟฟ้าถ่านหินจะปล่อยมลภาวะสูงที่สุด⁷⁴ ขณะเดียวกัน โรงไฟฟ้าถ่านหินก็ปล่อยก๊าซ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และออกไซด์ไนโตรเจน ในสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับการผลิตไฟฟ้าจาก โรงไฟฟ้าอื่นๆ ซึ่งมวลสารเหล่านี้ จะทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ และทำให้ผู้คน เสียชีวิตก่อนวัยอันควร นอกจากนี้ โรงไฟฟ้าถ่านหินยังปล่อยสารประกอบของปรอท ซึ่งเป็นพิษ และก่อให้เกิดการสะสมในห่วงโซ่อาหารของปลา จนมาสู่คนซึ่งเป็นผู้บริโภคลำดับสุดท้ายใน ที่สุด การบริโภคปลาและอาหารที่มีสารประกอบของปรอทสะสมจะทำให้เด็ก มีพัฒนาการทาง สมองและร่างกายที่บกพร่อง ตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนกระทั่งเติบโตขึ้นมา⁷⁵ ทั้งนี้มีรายงานว่า นับจากปี 2535 ที่เกิดวิกฤตฝนเหลืองซึ่งเป็นมลพิษจากก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่ปล่อยออกมาจากโรงไฟฟ้า ถ่านหินแม่เมาะของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย(กฟผ.)จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้าน พิษผลทางการเกษตรและสัตว์เลี้ยงครอบคลุมพื้นที่กว่า 40 หมู่บ้านของ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง โดยเฉพาะปี 2541 ที่ผ่านมา ที่ปัญหามลพิษทางอากาศในแม่เมาะ รุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง⁷⁶

⁷⁴ ตัวอย่างเช่น การผลิตไฟฟ้าจากโรงไฟฟ้าถ่านหินจะปล่อย การปล่อยก๊าซ คาร์บอนไดออกไซด์ ซึ่งทำให้เกิดภาวะโลกร้อน ประมาณ 960-1200 กรัมต่อหน่วยไฟฟ้า ในขณะที่ โรงไฟฟ้าจากก๊าซจะปล่อยประมาณ 360-650 กรัมต่อหน่วย และโรงไฟฟ้าจากชีวมวลจะปล่อย ประมาณ 30-100 กรัมต่อหน่วยเท่านั้น หมายเหตุ*ตัวเลขนี้รวมทั้งวงจรการผลิต ตั้งแต่การสร้าง โรงไฟฟ้า การขนส่งเชื้อเพลิง ไปจนถึงการผลิตและการจัดส่งไฟฟ้า

⁷⁵ รายงานวิจัยเรื่องผลกระทบจากการผลิตไฟฟ้า ซึ่งสนับสนุนโดยสหภาพยุโรป จึงระบุชัดว่า โรงไฟฟ้าถ่านหินเป็นวิธีการผลิตไฟฟ้าที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพมาก ที่สุด รองจากลิกไนต์และถ่านพีท ซึ่งก็คือถ่านหินประเภทหนึ่งเช่นกัน อ้างใน “นิทานเรื่อง ถ่านหิน สะอาดในสังคมไทย,” สืบค้นจาก www.midnightuniv.org/midnighttext/000994.doc

⁷⁶ สืบค้นจาก http://www.prachathai.com/05web/th/home/page2.php?mod=mod_ptcms&ID=11484&Key=HighlightNews

นิติบุคคลประกอบกิจการทำเหมืองถ่านหิน

การทำเหมืองถ่านหินเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากไม่น้อยไปกว่ามลพิษจากการผลิตไฟฟ้าที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง ปัญหาที่พบจากการทำเหมืองถ่านหินประกอบไปด้วย ฝุ่นละอองและเสียงดังที่เกิดจากการทำเหมือง ปัญหามลพิษทางน้ำ โดยเฉพาะการปนเปื้อนโลหะหนักในน้ำผิวดิน เช่น ตะกั่ว แคดเมียม โครเมียม ทองแดง และนิเคิล ปัญหาการพัดพาตะกอนดิน ปัญหาการสิ้นสدةเนื่องจากการใช้ระเบิด และปัญหากลืนอันเนื่องจากการลุดติดไฟของถ่านหิน รวมถึงอุบัติเหตุไฟไหม้ที่อาจเกิดขึ้นตามมา⁷⁷

ตัวอย่างกรณีของเหมืองแม่เมาะ พบปัญหาฝุ่นละอองเกินค่ามาตรฐาน โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาเสียงดังเกินกว่าภาวะพื้นฐาน และปัญหากลืน โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านห้วยผาย ซึ่งอยู่ใกล้พื้นที่เหมือง นอกจากนั้น การปนเปื้อนของโลหะหนักในน้ำผิวดิน และพบว่า บ่อน้ำตื้นมีค่าความกระด้างรวมเกินกว่ามาตรฐาน ในด้านอาชีวอนามัย พบว่า ผู้ปฏิบัติงานเหมืองก็มีความเสี่ยงสูงเช่นกัน⁷⁸ ซึ่งมีรายงานว่าในพื้นที่ อ.แม่เมาะ พบผู้ป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจเป็นจำนวนมากเป็นอันดับสองของประเทศ รองจาก จ.สระบุรี โดยมีสาเหตุมาจากควันพิษจากเหมืองถ่านหิน⁷⁹

5.1.4 มลพิษจากของเสียอันตราย

นิติบุคคลที่ประกอบกิจการโรงงานส่วนใหญ่มีการลักลอบทิ้งเทากของเสียซึ่งเป็นสารพิษอันตราย โดยมากพบมากในจังหวัดที่มีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก เช่น ระยอง ชลบุรี สระบุรี กาญจนบุรีและสมุทรสาคร⁸⁰ กรณีลักลอบทิ้งกากของเสียอันตรายทำให้การนำของเสียจาก

⁷⁷ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, “เหมืองถ่านหินเวียงแหงกับทางเลือกที่ยังเปิดกว้าง,” สืบค้นจาก <http://hia.anamai.moph.go.th/UserFiles/File/knowledge/200821419531.pdf>

⁷⁸ สืบค้นจาก www.prachathai.com

⁷⁹ เดชรัตน์ สุขกำเนิด, *อ้าวแล้ว เชิงอรรถที่ 77*, น.3.

⁸⁰ “รายงานเหตุฉุกเฉินสถานการณ์สำคัญด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อม,” สืบค้นจาก <http://gendb.pcd.go.th/hers/default.asp>

โรงงานอุตสาหกรรมมาบำบัดโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ตามหลักวิชาการ จึงก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวน และน้ำเสียในบ่ออาจแพร่ซึมลงสู่พื้นดิน⁸¹

5.1.5 ภาวะมลพิษจากการทิ้งเทของเสีย⁸² (dumping)

การทิ้งเท (dumping) ของเสียและสารอื่นๆโดยจงใจ(deliberate) จากบนบกและจากเรือลงสู่ทะเลได้ถือปฏิบัติกันมาช้านานโดยเฉพาะจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม⁸³ นิติบุคคลที่ประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรมทิ้งเทของเสียอุตสาหกรรม (industrial waste) กากน้ำเสีย

⁸¹ “รายงานเหตุฉุกเฉิน/สถานการณ์สำคัญด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมเรื่องการลักลอบทิ้งกากของเสียอุตสาหกรรม บริเวณหุบเขาทองที่ ต.บ้านใหม่ อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี,” สืบค้นจาก <http://gendb.pcd.go.th/hers/reportBrowse.asp?mainid=36>

⁸² ความหมายของการทิ้งเท ตามอนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันมลภาวะทางทะเล เนื่องจากการทิ้งวัสดุเหลือใช้และวัสดุอย่างอื่น ค.ศ. 1972(Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Waste and Other Matter 1972) และพิธีสาร ค.ศ.1996 ของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการป้องกันมลพิษทางทะเลเนื่องจากการทิ้งวัสดุเหลือใช้และวัสดุอย่างอื่น (Protocol of 1996 to the International Convention on Prevention of Maritime Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter : 1996 LC PROT) 1996 ข้อ 1(4.1)หมายถึง

การกำจัด (disposal) ของเสียต่างๆ หรือสารอื่นอย่างจงใจด้วยประการใดๆจากเรือ (vassals) อากาศยาน (aircrafts) แท่นขุดเจาะ (platforms) หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made structure) ในทะเล

การกำจัดเรือ อากาศยาน แท่นขุดเจาะหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่มนุษย์สร้างขึ้นในทะเลอย่างจงใจด้วยประการใด

การกักเก็บ (storage) ของเสียหรือสารอื่นบนพื้นดินท้องทะเล (sea-bed) และน้ำในดินใต้ผิวดิน(subsoil) ของพื้นดินท้องทะเลนั้นนั้นจากเรือ อากาศยาน แท่นขุดเจาะ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่มนุษย์สร้างขึ้นในทะเล และ

การละทิ้ง (abandonment) หรือการล้ม (topping) แท่นขุดเจาะหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นอย่างจงใจ

⁸³ จุมพต สายสุนทร, กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน, 2550), น.155.

(sewage sludge) วัสดุจากการขุดลอก (dredged material) การเผาของเสียและสารอื่นในทะเล (incineration at sea) ของเสียกัมมันตภาพรังสี (radioactive waste) และซากเรือที่เลิกใช้งานแล้ว เป็นต้น

สิ่งแวดล้อมได้รับความเสียหายอย่างมากจากการทิ้งของเสียต่างๆ ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ปริมาณของเสียอุตสาหกรรมที่ถูกทิ้งในท้องทะเลเพิ่มขึ้นจาก 11 ล้านตันเป็น 17 ล้านตัน⁸⁴ ในอดีตการปล่อยขยะพิษจะทำโดยโรงงานอุตสาหกรรมมากกว่า 50,000 โรงงานได้ทิ้งเศษสารพิษเหล่านั้นข้ามประเทศ และเชื่อได้ว่าเป็นสาเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อสุขภาพของมนุษย์ นิติบุคคลมีการทิ้งขยะพิษ 8 ล้านตันโดยประมาณลงสู่แม่น้ำและชายฝั่งทะเลในแต่ละปี⁸⁵

การทิ้งเศษสารพิษของนิติบุคคล เช่น กรณีของ บริษัท The Hooker Chemical and Plastics Company ซึ่งเป็นตัวอย่างของการกระทำผิดกฎหมาย corporate dumping ซึ่งในระหว่างปี 1942-1953 บริษัทได้ทิ้งเศษสารพิษเกือบ 27,000 ตัน และทิ้งขยะซึ่งเป็นสาเหตุของโรคมะเร็งลงสู่คลอง Love canal⁸⁶ และไม่ใช่เพียงบริเวณนี้เท่านั้นที่ บริษัท ฮุกเกอร์ ได้ปล่อยขยะที่เป็นสารเคมีลงสู่คลองของ Bloody Run creek มากกว่า 80,000 ตัน และทิ้งสารพิษที่ Hickville, Long island ซึ่งหากออกไป 6 ไมล์จากทางทิศตะวันออกของนิวยอร์ก บริษัท ฮุกเกอร์ ผลิตพลาสติกซึ่งล้วนแต่มีสารเคมีซึ่งเป็นสาเหตุของมะเร็งตับ กระดูกเสื่อม ปอดอักเสบ⁸⁷

5.1.6 ภาวะมลพิษจากการทิ้งของเรือ (pollution from ships)

ภาวะมลพิษจากการทิ้งของเรือ แตกต่างจากการทิ้ง (dumping) ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดภาวะมลพิษทางทะเลโดยจงใจแต่มลพิษที่เกิดจากการทิ้งจากเรื่อนั้นเกิดจาก 2 ลักษณะ กล่าวคือ เกิดจากการปฏิบัติการของเรือ (operation of ships) เช่นการล้างถังขับหนา (deballasting) การปล่อยทิ้ง (discharge) น้ำมันและของเสียจากเรือ และเกิดจากอุบัติเหตุในการเดินเรือ

⁸⁴ เพิ่งอ้าง.

⁸⁵ Yingyi Situ and David Emmons, *supra* note 5, p.50.

⁸⁶ Brown, M. H., Laying waste: The poisoning of America by toxic chemicals. (New York: Washington Square Press, 1981) and Gibbs, M., Love Canal : My story, (Albany: State University of New York Press, 1982). Quoted in *Ibid.* p.52.

⁸⁷ Margot Tallmer, Chemical dumping as a way of corporate life. In S Hills (Ed.), Corporate Violence : Injury and Death for Profit (1986) p.116. Quoted in *Ibid.* p.52.

(incident of navigation) เช่น การเกยตื้น (stranding) การชนกัน (collision) ซึ่งมลพิษที่เกิดจากการปฏิบัติการของเรือเกิดขึ้นตลอดเวลาและมีปริมาณมากเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะมลพิษที่เกิดจากอุบัติเหตุในการเดินเรือ⁸⁸

การปล่อยทิ้งน้ำมันออกจากเรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเลอย่างมาก เนื่องจากน้ำมันมีส่วนผสมของสารไฮโดรคาร์บอนหลายชนิดประกอบกับลักษณะของน้ำมันที่เป็นของเหลวเบากว่าน้ำจึงสามารถแพร่กระจายในวงกว้างด้วยอิทธิพลของกระแสน้ำ คลื่นลม และลม ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในทะเล ตลอดจนมีผลกระทบต่อระบบห่วงโซ่อาหาร⁸⁹ แม้ว่าภาวะมลพิษจากเรือจะมีสัดส่วนการปล่อยทิ้งเพียงร้อยละ 12 แต่หากขาดการป้องกันและควบคุมที่มีประสิทธิภาพแล้วอาจก่อให้เกิดความเสียหายอย่างมาก อย่างไรก็ตาม มีความร่วมมือกันในระหว่างประเทศโดยพยายามที่จะป้องกัน ลดและควบคุมภาวะมลพิษจากเรือโดยมีการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาหลายฉบับ เช่น อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 (United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982) อนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อป้องกันภาวะมลพิษจากเรือ ค.ศ. 1973 (International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973) รวมถึงพิธีสาร ค.ศ. 1978 เกี่ยวกับอนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อป้องกันภาวะมลพิษจากเรือ (Protocol of 1978 Relating to the International Convention for the Prevention of Pollution from Ships) เป็นต้น⁹⁰

นิติบุคคลประกอบธุรกิจเกี่ยวกับสารพิษอันตราย และต้องมีการขนส่งสารพิษอันตรายโดยทางเรือ เช่น ของเหลวที่เป็นพิษ (noxious liquid substances)⁹¹ หากเกิดการรั่วไหล ระเหย

⁸⁸ จุมพต สายสุนทร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 83, น.198.

⁸⁹ Fred Pearce, "What turns an oil spill into disaster?," *New Scientist*, (January 30, 1993). Quoted in Yingyi Situ and David Emmons, *Supra* note 5, p.47.

⁹⁰ จุมพต สายสุนทร, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 83, น.198.

⁹¹ จะปรากฏอยู่ในภาคผนวกที่ II (Annex II) ซึ่งประกอบด้วยข้อบังคับต่างๆ ในการป้องกันการปล่อยทิ้งมลพิษของเหลวที่เป็นพิษนั้นจากเรือที่รัฐภาคีแห่ง MARPOL 73/78 จะต้องปฏิบัติตาม(mandatory)

หรืออาจเกิดปฏิกิริยาเคมีจนทำให้เกิดเป็นสารมลพิษขึ้น⁹² อันเป็นต้นเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำความสะอาดเป็นไปได้ยากลำบาก เนื่องจากสารเคมีบางชนิดมีสภาพเป็นของเหลวไม่มีสีและไม่มีกลิ่นผสมปนอยู่กับน้ำทะเลได้โดยที่ไม่อาจสังเกตเห็นด้วยตาเปล่า ในทางกลับกันน้ำมันที่รั่วไหลลงสู่ทะเลนั้นแยกตัวชัดเจนออกจากน้ำทะเลเนื่องจากคุณสมบัติของน้ำมันไม่สามารถเข้ากันกับน้ำได้ รวมทั้งมีสีดำเป็นที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนง่ายต่อการกำจัดและทำความสะอาด⁹³ หรือ สารอันตรายทางทะเลที่อยู่ในบรรจุภัณฑ์ (harmful substances carried by sea in packaged form)⁹⁴ หากสารเหล่านั้นได้แพร่กระจายหรือถ่ายเทไปยังสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งมีชีวิตอื่นแล้วอาจส่งผลกระทบต่อระบบชีววิทยา ผลผลิต ตลอดจนสุขภาพอนามัย

ดังนั้น นิติบุคคลผู้ประกอบการจะต้องให้ความสำคัญต่อการดูแลระบบการเดินเรือของเรือให้สมบูรณ์เพื่อป้องกันน้ำมันรั่วไหลลงสู่ทะเล ควรมีกระบวนการคัดแยก ทำเครื่องหมายบ่งชี้ ศึกษาสภาพการขนส่ง ดูแลสมภาระที่บรรจุสารแต่ละประเภท หรือแม้กระทั่งการกำหนดให้ทั้งบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อของสารอันตรายแต่ละชนิดไว้ให้แตกต่างกันและกำหนดให้การทิ้งบรรจุภัณฑ์ของสารบางชนิดจะกระทำได้เมื่อจำเป็นอย่างยั้งยวดเท่านั้น⁹⁵ เพื่อป้องกันมิให้เกิดภาวะมลพิษจากการทิ้งเทของเรือ ที่เกิดจากการทำงานปกติของเรือ รวมทั้งอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นจากการเดินเรือ โดยป้องกันน้ำมัน(oil)รั่วไหลลงสู่ทะเล⁹⁶ การถ่ายน้ำอับเฉา(deballasting) การสูบน้ำถ่วงท้องเรือ (bilge pumping)การปล่อยทิ้งน้ำมันจากการปฏิบัติการที่เกิดขึ้นขณะนำเรือเข้าอู่แห้ง

⁹² วัฒนวรรณ ไชยกุล, “ปัญหากฎหมายไทยว่าด้วยความรับผิดชอบเพื่อความเสียหายอันเนื่องมาจากการขนส่งทางทะเลซึ่งสารอันตรายและเป็นพิษ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น.6.

⁹³ อรรถัญญา จันทรพิณ, “อนุสัญญาว่าด้วยการป้องกันภาวะมลพิษทางอากาศที่เกิดเรือกับผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย ศึกษากรณีหลักเกณฑ์เรื่องมลพิษทางอากาศ,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), น.10.

⁹⁴ จะปรากฏอยู่ในภาคผนวกที่ III (Annex III) ซึ่งประกอบด้วยข้อบังคับต่างๆ ที่รัฐภาคีแห่ง MARPOL 73/78 สามารถเลือกที่จะปฏิบัติตามได้ (optional)

⁹⁵ อรรถัญญา จันทรพิณ, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 93, น.14.

⁹⁶ ตัวอย่างคดี เช่น คดี United State v. Atlantic Richfield Co., ซึ่งในคดีนี้บริษัทผู้กระทำผิดทำน้ำมันรั่วไหลออกจากถังน้ำมันลงสู่เส้นทางเดินเรือ ศาลชั้นต้นพิพากษาว่าจำเลยกระทำผิดต่อกฎหมายป้องกันมลพิษ (pollution legislation)

มีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของปลาในทะเล ปะการัง พืชใต้น้ำ ออกซิเจนบนผิวน้ำลดน้อยลง เนื่องจากถูกน้ำมันปกคลุม ทำให้ระบบนิเวศพังทลาย

นอกจากนี้ เรือที่ใช้ในการขนส่งสินค้าทำให้เกิดมลพิษทางอากาศจากการสันดาปที่ไม่สมบูรณ์ของเครื่องยนต์และเชื้อเพลิงไม่สะอาดเนื่องจากมีสารแปลกปลอมปนอยู่มาก ยิ่งไปกว่านั้นมลพิษทางอากาศแพร่กระจายได้ง่ายและรวดเร็วอาจทำให้มลพิษทางอากาศแพร่กระจายไปยังประเทศข้างเคียงได้ การควบคุมและการกำจัดการปนเปื้อนในอากาศทำได้ยากยิ่ง

ผู้เขียนเห็นว่าในกรณีนี้ผู้ประกอบการสามารถตรวจเช็คความพร้อมและป้องกันตลอดจนดูแลรักษาเครื่องยนต์ เครื่องทำความเย็นตลอดจนอุปกรณ์อื่นๆให้อยู่ในสภาพที่ดีได้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดมลพิษทางอากาศอันทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงได้ หากผู้ประกอบการละเลยการดูแลรักษานั้นๆนิติบุคคลนั้นๆก็ควรจะต้องได้รับการลงโทษเพื่อยับยั้งไม่ให้เกิดการกระทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

5.2 การก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้นนิติบุคคลไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดมลพิษเท่านั้น กิจกรรมภายใต้การดำเนินกิจการของนิติบุคคลบางอย่างก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติด้วย เช่น นิติบุคคลประเภทโรงงานอุตสาหกรรม การอุตสาหกรรมในแม่น้ำ ผู้ที่จะทำกิจกรรมอุตสาหกรรมได้นั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง⁹⁷ ซึ่งการอุตสาหกรรมในแม่น้ำ ส่งผลกระทบต่อลักษณะของลำน้ำ เมื่อมีการอุตสาหกรรมจากลำน้ำจะส่งผลให้การตกทับถมของตะกอนบริเวณสันทรายหรือริมตลิ่งลดน้อยลงทำให้ทิศทางการไหลของน้ำเป็นแนวค่อนข้างตรงมากขึ้นและทำให้น้ำไหลผ่านได้โดยง่ายเนื่องจากไม่มีสิ่งกีดขวางน้ำทำให้เส้นทางการไหลของน้ำเปลี่ยนไป⁹⁸ นอกจากนั้นยังทำให้

⁹⁷ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขออนุญาตทำการอุตสาหกรรมได้แก่ 1. กรมที่ดิน 2. กรมเจ้าท่า 3. กรมโรงงานอุตสาหกรรม

⁹⁸ กฤษฎาภักดิ์ แพรัตนกุลและคณะ, “รายงานหลัก โครงการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมและการฟื้นฟูแหล่งทราย,” (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี ดี เวิลด์ออปเม้นท์ คอนซัลแตนท์ จำกัด, 2543), น.7-8.

ตลิ่งพังทลายลง และทำลายคุณภาพผิวดินและแหล่งน้ำต้นเขินอีกด้วย⁹⁹ อีกทั้งคราบน้ำมันจากเครื่องจักรกลที่ใช้ในการดูดทรายในแม่น้ำ อาจทำให้แหล่งน้ำนั้นขาดออกซิเจนและส่งผลต่อสัตว์น้ำและบดบังการส่องแสงอาทิตย์ลงสู่แม่น้ำทำให้เสียสมดุลทางระบบนิเวศโดยตรง¹⁰⁰

5.3 การก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากอันตรายที่เกิดจากสินค้าไม่ปลอดภัย (product liability)

ผลิตภัณฑ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนั้นหลายประเภทหลายรายการเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างอาจคาดไม่ถึง ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่ใช้ผลิต กระบวนการผลิตคุณภาพของสินค้า ในปัจจุบันผู้ผลิตได้มีความตระหนักถึงความปลอดภัยของสินค้าต่อผู้ใช้และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังเห็นได้จากการที่ผู้ผลิตมีความพยายามที่จะผลิตสินค้าออกในรูปแบบที่รักษาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเครื่องยนต์ของรถยนต์ที่มีการพัฒนาให้เครื่องยนต์เผาผลาญดีมากขึ้นและช่วยในการรักษาสิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องเขียน ปากกาไวท์บอร์ด น้ำยาลบคำผิด ก็อาจส่งผลกระทบต่อร่างกายและสิ่งแวดล้อมได้¹⁰¹

สารพิษที่อยู่ในผลิตภัณฑ์อันตราย เกิดจากการสารเคมีจำนวนมากที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง¹⁰² และการใช้สารพิษเหล่านี้เริ่มแผ่ขยายกว้างมากขึ้นอันเป็นผลให้เกิดปัญหาขยะพิษจำนวนมาก จากการรายงานของ EPA ขยะพิษของสหรัฐอเมริกา มีประมาณ 240 ล้าน เมตริกตัน ที่ถูกปล่อยออกมาโดยโรงงานอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกาในแต่ละปี¹⁰³ สารพิษและสารมักจะมีแนวโน้มสะสมรวมทั้งสารที่เป็นอันตราย เช่น

⁹⁹ ทรงวุฒิ สุวรรณวงศ์, ชัยบรรณชา รูปคมและธนพล เลิศธนพล, “ดูดทราย: หายนะที่คาดไม่ถึง,” ใน เมื่อปลาจะกินดาว 5 รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม 10 เรื่องในรอบปี 2548, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2549), น.53.

¹⁰⁰ เพิ่งอ้าง, น.54. และหนังสือพิมพ์ข่าวสดวันที่ 10 ธันวาคม 2549

¹⁰¹ สืบค้นจาก [www.diw.go.th/.../บทความ%20LCA\(สุนารี%20%20สท.กรร.\).doc](http://www.diw.go.th/.../บทความ%20LCA(สุนารี%20%20สท.กรร.).doc)

¹⁰² Walter A. Rosenbaum, *Environmental politics and policy*, second ed., (Washington DC : Congressional Quarterly, 1991) Quoted in Yingyi Situ and David Emmons, *supra* note 5, p.51.

¹⁰³ G. Tyler Miller, *Living in Environment: An Introduction to Environmental Science*, seventh ed., (Belmont, CA: Wadsworth, 1992) Quoted in *Ibid.* p.51.

nonbiodegradable, carcinogen และ mutagens ซึ่งคงอยู่ในสิ่งแวดล้อมเป็นเวลายาวนานมาก ส่งผลต่อแม่น้ำ ทำลายระบบนิเวศอีกด้วย¹⁰⁴

การที่นิติบุคคลออกจำหน่ายผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน เห็นได้ว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก และสินค้าบางชนิดอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมร้ายแรงอย่างไม่อาจคาดหมายได้ เช่น โทรศัพท์มือถือบางรุ่น มีสารทนไฟประเภทโพรพีนมีน้ำหนักมากถึง 10 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักแผงวงจร ซึ่งสารโพรพีน(BFRs) เป็นสารเคมีอันตรายหากผลิตภัณฑ์หมดอายุแล้วนำไปเผาทำลาย รีไซเคิล หรือฝังกลบ โพรพีนจะทำปฏิกิริยากลายเป็นสารพิษตกค้างซึ่งเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าสารเคลือบพีวีซีที่สายหูฟังซึ่งสารพลาทเลทเอสเตอร์เป็นสารเคมีอันตรายต่อระบบสืบพันธุ์ มีผลกระทบต่อฮอร์โมนเพศของสัตว์เลื้อยคลาน¹⁰⁵

อย่างไรก็ตามบริษัทผู้ผลิตสินค้าหลายบริษัทได้มีความพยายามที่จะผลิตสินค้าเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่ยังคงพบว่าผลิตภัณฑ์บางอย่างยังไม่มีคุณภาพและก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งประเทศมีการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย¹⁰⁶ (Product Liability) กล่าวคือ พระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ซึ่งมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความเป็นธรรมโดยกำหนดให้ผู้ประกอบการทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบในสินค้าที่มีการขายและ

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการออนไลน์ วันที่ 17 ตุลาคม 2550.

¹⁰⁶ ความหมายของคำว่า ตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551

“มาตรา 4

สินค้าที่ไม่ปลอดภัย” หมายความว่า สินค้าที่ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุจากความบกพร่องในการผลิตหรือการออกแบบ หรือไม่ได้กำหนดวิธีใช้ วิธีเก็บรักษา คำเตือน หรือข้อมูลเกี่ยวกับสินค้า หรือกำหนดไว้แต่ไม่ถูกต้องหรือไม่ชัดเจนตามสมควร ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงสภาพของสินค้า รวมทั้งลักษณะการใช้งานและการเก็บรักษาตามปกติ ธรรมดาของสินค้าอันพึงคาดหมายได้”

สินค้านั้นไม่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค¹⁰⁷ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ประกอบการที่กระทำผิดจำหน่ายสินค้าไม่ปลอดภัยให้กับผู้บริโภคนี้ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าผู้ประกอบการนับตั้งแต่ผู้ผลิตตลอดจนผู้จำหน่ายซึ่งมีความรับผิดชอบตามพระราชบัญญัตินี้นั้นควรจะต้องได้รับมาตรการลงโทษทางอาญาดำเนินการสำหรับในกรณีที่ผลิตภัณฑ์นั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง เพื่อให้ผู้ประกอบการและนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการผลิต การเลือกวัตถุดิบของสินค้าให้คำนึงถึงการรักษาสังแวดล้อมให้มากขึ้น ใช้วัสดุที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ผลิตโดยใช้เทคโนโลยีการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูง ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดในช่วงใช้งาน เช่น ใช้พลังงานพลังงานสะอาด ลดการเกิดของเสีย ตลอดจนมีระบบการจัดการผลิตภัณฑ์หลังหมดอายุการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ¹⁰⁸

5.4 การก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากขยะบรรจุภัณฑ์

ในปัจจุบันขยะบรรจุภัณฑ์ต่างๆมีอยู่จำนวนมากเนื่องจากการพัฒนาด้านนวัตกรรมที่คิดค้นบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆเพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้กับตัวสินค้า ดึงดูดความสนใจจากผู้ซื้อซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้ประกอบการได้รับผลกำไรและเป็นคุณประโยชน์ในทางธุรกิจ

บรรจุภัณฑ์ที่ใช้ในเชิงพาณิชย์ สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ บรรจุภัณฑ์ประเภทปฐมภูมิ (primary package) ซึ่งเป็นบรรจุภัณฑ์ที่ติดอยู่กับตัวสินค้า เช่น ขวดน้ำตาล กล่องนม เป็นต้น และบรรจุภัณฑ์ประเภททุติยภูมิ (secondary package) เป็นบรรจุภัณฑ์ชั้นที่ 2 หรือ 3 หรือ 4 ของสินค้า เช่น กล่องน้ำหอม กล่องยาสีฟัน¹⁰⁹

จากการศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (สศอ.) ทำการศึกษาของเสียที่เป็นบรรจุภัณฑ์โดยศึกษาในช่วงปี 2546 พบว่า ประชากรไทยทั้งสิ้น 62,750,116 คน ผลิตมูลฝอยรวมวันละ 39,517.81 ล้านตัน โดยมีมูลฝอยที่เป็นบรรจุภัณฑ์ที่ทิ้งสู่สถานที่กำจัดรวมทุกประเภท

¹⁰⁷ มาตรา 5 ผู้ประกอบการทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อผู้เสียหายในความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย และสินค้านั้นได้มีการขายให้แก่ผู้บริโภคแล้ว ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบการหรือไม่ก็ตาม

¹⁰⁸ อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 101.

¹⁰⁹ กฤต เจนพานิชการ, “ขยะจากหีบห่อผลิตภัณฑ์,” ใน เมื่อปลาจะกินดาว 7 รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม 10 เรื่องในรอบปี 2550, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2551), น.180.

11,876.97 ตัน หรือคิดเป็นปริมาณสูงถึง 4,074,987.01ตันต่อปี โดยขยะบรรจุภัณฑ์ส่วนมากเป็นขยะบรรจุภัณฑ์ที่เกิดจากอุตสาหกรรมอาหารและเป็นวัสดุประเภทพลาสติกมากที่สุด¹¹⁰

การที่ผู้ประกอบการเห็นว่าบรรจุภัณฑ์มีความสำคัญต่อการแข่งขันทางการค้า จึงมีการแข่งขันออกแบบบรรจุภัณฑ์แม้ว่าจะทำให้ต้นทุนสูงขึ้น แต่ก็ได้มีการคำนึงถึงผลตามมาที่จะเกิดต่อสิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อหลังจากสินค้าถูกเปิดออกใช้หรือใช้งานหมดแล้วบรรจุภัณฑ์เหล่านั้นจะกลายเป็นขยะทันที ทำให้ขยะบรรจุภัณฑ์เหล่านั้นตกเป็นภาระของสังคมที่จะต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดตามมา เช่น ทำให้ชั้นโอโซนลดน้อยลงอันเนื่องมาจากสารซีเอฟซีที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสารดังกล่าวใช้ในการผลิตโฟม พลาสติก และเป็นสารขับเคลื่อนในกระป๋องฉีดพ่น และยังทำให้เกิดมลพิษในอากาศและมลพิษในน้ำ นอกจากนี้ บรรจุภัณฑ์ที่เป็นพลาสติกพีวีซีเมื่อนำไปเผาแล้วจะทำให้กรดไฮคลอริกและสารไดออกซินแพร่กระจาย ไดออกซินนี้มีพิษรุนแรงต่อมนุษย์และสัตว์ และเป็นสารก่อมะเร็งได้¹¹¹

ในต่างประเทศเช่นประเทศเยอรมนีได้มีการจัดการขยะบรรจุภัณฑ์โดยให้ผู้ผลิตติดฉลากจุดเขียว(green dot)ลงบนสินค้าเพื่อความสะดวกในการคัดแยกขยะและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งสหภาพยุโรปได้นำแนวความคิดการติดฉลากเขียวมาใช้เพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและผู้บริโภคซึ่งบางประเทศในสหภาพยุโรปใช้ฉลากจุดเขียวเพื่อแสดงว่า บรรจุภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ ที่ส่งออกไปยังประเทศคู่ค้านั้นๆสามารถนำไปผ่านกระบวนการผลิตใหม่ (recycle) หรือสามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้ (reuse) หรือเป็นบรรจุภัณฑ์ที่มีกรรมวิธีพิเศษสามารถกำจัดสารปนเปื้อนที่เป็นอันตราย (hazardous waste) ได้อย่างเหมาะสม ทำให้ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยแม้ว่ามีความพยายามในการจัดการกับขยะบรรจุภัณฑ์ โดยกรมควบคุมมลพิษได้มีการศึกษาการเรียกคืนซากบรรจุภัณฑ์โดยผู้ผลิตสินค้าหรือเจ้าของสินค้าที่มีเครือข่ายในการจัดส่งสินค้าหรือจำหน่ายทั่วประเทศ แต่ปัจจุบันยังขาดกลไกและความเชื่อมโยงในการดำเนินการเรียกคืนขยะ ทั้งจากภาครัฐและเอกชนและประชาชน¹¹² ทำให้ผู้ประกอบการไม่สนใจที่

¹¹⁰ เฟิงอ้วง, น.183.

¹¹¹ มูลนิธิโลกสีเขียว, สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2546 – 2548 (ฉบับที่ 7), (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว, 2548) สืบค้นจาก <http://documents.scribd.com.s3.amazonaws.com/docs/17gnebapv5sbpxc0lh2.pdf?t=1237169422>

¹¹² กฤต เจนพานิชกร, อ้วงแล้ว เชิงอรรถที่ 109, น.184.

จะใส่ใจว่าบรรจุภัณฑ์ของตนจะกลายเป็นขยะมากน้อยเพียงใด และไม่ใส่ใจที่จะเรียกคืนซากขยะบรรจุภัณฑ์ของตน ส่งผลให้จำนวนขยะเพิ่มมากขึ้นและจะต้องกำจัดรวมกับขยะมูลฝอยทั่วไป

6. ความเสียหายที่นิติบุคคลก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เกิดจากการกระทำผิดของนิติบุคคล

ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมไม่ได้เริ่มต้นในช่วงอุตสาหกรรม(industrial age)การตัดไม้ทำลายป่าและการล่าสัตว์มากเกินไปเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนที่จะเป็นสังคมอุตสาหกรรม¹¹³ การปฏิวัติอุตสาหกรรมไม่เพียงก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมยังส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อสาธารณสุขอีกด้วย เช่น การเผาถ่านหินเป็นผลทำให้เกิดมลพิษทางอากาศมากที่สุด ในศตวรรษที่18 และ19 ในปี ค.ศ.1880 นครนิวยอร์กมีโรงหลอมเหล็กและร้านเครื่องยนต์ถึง 287 แห่ง หรือชิคาโกมีทางรถไฟหลัก 8 เส้นทาง ท่าเรือที่วุ่นวาย และโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ควันพิชจากบรรดาโรงงานทั้งหลายทำให้หลายๆเมืองเต็มไปด้วยมลพิษทางกลิ่น เต็มไปด้วยบ่อเกิดของโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยต้นปี ค.ศ.1900 สมาคมเพื่อการลดลงของควันพิช(smoke abatement leagues) และสมาคมสุขภาพสตรี(ladies's health club) เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วในเมืองที่มีการต่อต้านวิกฤติการมลพิษที่เกิดขึ้น¹¹⁴ ต่อมาช่วงต้นศตวรรษที่20 อุตสาหกรรมเครื่องยนต์เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศแหล่งใหม่แม้ว่ารถยนต์จะเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ รูปแบบบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสิ้นเชิง และวิถีชีวิตซึ่งมีส่วนในการนำไปสู่มลพิษทางอากาศของสังคมอุตสาหกรรมยุคใหม่ รถยนต์เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศในสหรัฐอเมริกาในช่วงปี ค.ศ.1990 ได้มีการตรวจวัดอัตราการปล่อยก๊าซไฮโดรคาร์บอน และไนโตรเจนออกไซด์แล้วพบว่า ครึ่งหนึ่งของก๊าซทั้งสองชนิดนั้นถูกปล่อยออกมาในรูปแบบควันพิช อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศมีโปรแกรมควบคุมการปล่อยมลพิษทางอากาศสำหรับรถยนต์ที่เข้มงวดที่สุดในโลก¹¹⁵

¹¹³ Huge Stretton, *Capitalism, Socialism and the Environmental*, (Cambridge, UK: Cambridge University Press,1976) Quoted in Yingyi Situ and David Emmons, *supra* note 5, p.47.

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Curtis, D., & walsh, B., *Environmental quality : 22nd annual report*, (Washington, DC : Government Printing Office,1991) Quoted in *Ibid.*

ในปัจจุบันเห็นได้ชัดเจนนานิติบุคคลก่อความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เช่น นิติบุคคลประเภทโรงงานลักลอบปล่อยน้ำเสีย ปล่อยสารเคมีแอมโมเนียรั่วสู่แหล่งน้ำ ทำให้ น้ำเน่า ปลาตายจำนวนมาก¹¹⁶ หรืออุบัติเหตุจากเรือน้ำตาลล่มในจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นสาเหตุให้ สัตว์น้ำตายจำนวนมาก และแหล่งน้ำบริเวณนั้นเน่าเสีย¹¹⁷

นอกจากนี้ยังมีนิติบุคคลที่ประกอบกิจการสนามกอล์ฟที่เป็นเป็นอีกธุรกิจหนึ่งที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและก่อความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างคาดไม่ถึง เนื่องจาก ประเทศไทยมีสนามกอล์ฟเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของ รัฐให้พัฒนามากขึ้น และยังเป็นแหล่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อให้มีเงินไหลเข้าประเทศมากขึ้น การดำเนินกิจการธุรกิจสนามกอล์ฟหนึ่งนั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากอยู่ก่อนแล้ว ประกอบกับการเพิ่มจำนวนสนามกอล์ฟอย่างรวดเร็วทำให้สิ่งแวดล้อมได้รับความเสียหายอย่าง รุนแรง กล่าวคือ เรื่องการใช้ที่ดิน การสร้างสนามกอล์ฟจำเป็นต้องใช้ที่ดินจำนวนมาก ประมาณ 500 – 1,000 ไร่ และพื้นที่ที่เหมาะสมจะต้องมีลักษณะเป็นเนินเขา สนามกอล์ฟส่วนใหญ่จึงอยู่ใน ภูมิประเทศที่สวยงาม ใกล้เคียงเขา หรือ ชายทะเล รวมทั้งมีพื้นที่กว้างสำหรับสาธารณูปโภคอื่นๆ ด้วย ความต้องการใช้ที่ดินนี้ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าไม้ตามมา จากสถิติของ กรมป่าไม้ที่มีการสำรวจเมื่อปี 2534 พบว่ามีการบุกรุกป่าคิดเป็นร้อยละ 0.1 ของพื้นที่เกษตรกรรม¹¹⁸

เรื่องการใช้ น้ำ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากต่อการดำเนินกิจการสนามกอล์ฟ เนื่องจาก จะต้องใช้น้ำปริมาณมาก¹¹⁹ ยิ่งไปกว่านั้นสนามกอล์ฟบางแห่งตั้งอยู่บริเวณต้นน้ำ ซึ่งกลายเป็น ปัญหาการแย่งชิงน้ำจากภาคเกษตรกรรม และน้ำที่ใช้ในการอุปโภคของชุมชนตามมา¹²⁰

¹¹⁶ หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ วันที่ 22 กรกฎาคม 2550

¹¹⁷ ผู้จัดการออนไลน์ 10 เมษายน 2550

¹¹⁸ น.รินี เรืองหนู “กอล์ฟ: กีฬาสีเขียวหรือตัวการทำลายสิ่งแวดล้อม,” ใน เมื่อปลาจะ กินดาว 7 รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อม 10 เรื่องในรอบปี 2550, (กรุงเทพมหานคร : ชมรม นักข่าวสิ่งแวดล้อม สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยแห่งประเทศไทย, 2551), น.150.

¹¹⁹ นักออกแบบสนามกอล์ฟประเมินว่า สนามกอล์ฟมาตรฐาน 18 หลุม ซึ่งรวมที่ดิน เพื่อพักอาศัยจะใช้เนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ และต้องใช้น้ำเพื่อรดน้ำสนามหญ้าวันละ 3,000 ลูกบาศก์เมตรและจะต้องมีน้ำสำรองไว้ตลอดปีเฉลี่ยอย่างน้อย 1 ล้านลูกบาศก์เมตร สนามกอล์ฟ ทุกแห่งจึงมีการวางแผนให้น้ำตลอดทั้งปี โดยมีรูปแบบการเตรียมน้ำไว้ใช้ 3 ลักษณะ คือ การขุด สระหรือบ่อกักเก็บในช่วงฤดูฝน การชักน้ำจากลำน้ำธรรมชาติ และการขุดเจาะบ่อบาดาล

นิติบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ไม่น้อยกว่าบรรดาโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ คือ นิติบุคคลที่ประกอบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากภาครัฐ ซึ่งปัจจุบันเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศไทย ดังนั้นจึงได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้มีส่วนกระตุ้นการลงทุนด้านโครงสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น และรวดเร็วขึ้น ซึ่งในหลายกรณีไม่ได้ให้ความระมัดระวังเรื่องสิ่งแวดล้อม จึงเกิดผลกระทบต่อคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์โดยการถมที่หรือถมทะเล การสร้างถนนริมชายหาด การขุดตักหน้าดินไปขาย ซึ่งก่อให้เกิดการพังทลายของหน้าดิน และก่อให้เกิดตะกอนในทะเล รวมทั้งการก่อสร้างที่พัก ร้านค้าต่างๆ ที่สิ่งก่อสร้างและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไม่กลมกลืนต่อบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมทั่วไป การสร้างเมืองใหม่ในเมืองเก่า ทำให้เกิดการลุกล้ำพื้นที่อันเป็นแหล่งประวัติศาสตร์และศิลปกรรม และในหลายกรณี การติดตั้งเสาไฟฟ้า หรือเสาไฟฟ้าแรงสูง เสาอากาศ หรือป้ายโฆษณา ล้วนแล้วแต่เป็นการทำลายทัศนียภาพ¹²¹ ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล และเกาะต่างๆ ที่มีการประกอบการเกี่ยวกับที่พัก โรงแรม และร้านอาหาร ซึ่งมีปริมาณน้ำเสียค่อนข้างมาก หากไม่มีระบบบำบัดน้ำเสีย หรือน้ำโสโครก ก็จะมีผลทำให้คุณภาพของน้ำทะเลเน่าเสีย สัตว์ พืชทะเล และนักท่องเที่ยวย่อมพลอยได้รับผลกระทบไปด้วย¹²²

นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีนิติบุคคลที่ประกอบกิจการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ เช่น กิจการท่องเที่ยวใต้ทะเล หรือที่เรียกว่า sea walker¹²³ ที่เป็นที่ยอมรับในการท่องเที่ยวบริเวณในอำเภอยะลา โดยผู้ประกอบการนำเสนอบริการการท่องเที่ยวใต้น้ำให้นักท่องเที่ยวให้อาหารปลาในทะเล สัมผัสปะการังทำให้ประจักษ์เหตุการณ์เจริญเติบโต ซึ่งผลกระทบของ sea walker เป็นการทำลายระบบนิเวศ ทั้งการท่องเที่ยวใต้น้ำยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่มีการบัญญัติคุ้มครองและ

¹²⁰ น.รินี เรืองหนู, อ้างแล้ว เชิงบรรณที่ 118, น. 150.

¹²¹ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, "การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย," (2531), น.11. สืบค้นจาก www.nesac.go.th/document/images06/06100014c.doc

¹²² เพิ่งอ้าง.

¹²³ การท่องเที่ยวแบบ sea walker คือ การให้นักท่องเที่ยวสวมหมวกแก้วกลมๆ มีลักษณะคล้ายหมวกนักบินอวกาศที่ครอบส่วนหัวลง มาถึงไหล่ ครอบศีรษะ และสามารถหายใจทางจมูกได้โดยไม่ต้องใช้ถังออกซิเจน ไต่บันไดลงสู่ใต้น้ำทะเล

ควบคุมการดำเนินงานกิจการของผู้ประกอบกิจการในลักษณะดังกล่าวที่ชัดเจน หากไม่มีบทบัญญัติในการควบคุมดูแลกิจกรรมดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อனிเวศอย่างรุนแรง